

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Соціологічний факультет

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) перший (бакалаврський)

Спеціальність 061 – Журналістика

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри прикладної
соціології та соціальних комунікацій

 Ірина СОЛДАТЕНКО

підпис

«7» червня 2024 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЄКТ)

Кравченко Анастасія Михайлівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Чинники скасування публічної особи українським суспільством в умовах повномасштабної війни в Україні»

керівник роботи Болотова Вікторія Олександрівна, к.соц.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «01» квітня 2024 року №1006-5/747

2. Строк подання студентом роботи 15.05.2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

Проаналізувати історію виникнення та розвитку практики ostracism як першої форми скасування, а також позитивні та негативні аспекти практики скасування у сучасному суспільстві; розглянути специфіку скасування в українському суспільстві до та після повномасштабного вторгнення, виділити особливості практики скасування під час війни та дослідити реакції різних груп та інститутів на висловлювання та вчинки публічних осіб.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Визначення проблемної ситуації, формулювання теми роботи, огляд літератури
2	Вивчення історії виникнення та розвитку культури скасування
3	Виокремлення позитивних та негативних аспектів практики скасування в сучасному світі
4	Виділення специфіки скасування в українському суспільстві, а також аналіз реакції різних груп та інститутів на висловлювання та вчинки публічних осіб
5	Відбір новин для аналізу з Інтернет-видань «Українська правда» та «ТСН»
6	Проведення дослідження щодо впливу повномасштабної війни на механізм скасування публічних вітчизняних осіб на прикладі публікацій двох українських Інтернет-видань
7	Написання висновків та оформлення роботи

5. Дата видачі завдання 21 вересня 2023 року

Студент

підпис

Анастасія КРАВЧЕНКО

ім'я, прізвище

Керівник роботи

підпис

Вікторія БОЛОТОВА

ім'я, прізвище

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
В.Н. КАРАЗІНА**

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра прикладної соціології та соціальних комунікацій

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи

на тему

**«ЧИННИКИ СКАСУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ОСОБИ УКРАЇНСЬКИМ
СУСПІЛЬСТВОМ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В
УКРАЇНІ»**

Виконала: студентка 4 курсу групи ЗСМК-42

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 061 Журналістика

Кравченко А. М.

Керівник: канд.соц.н., доцент Болотова В. О.

Харків – 2024

ЗМІСТ

Вступ	3
1 Теоретичні засади вивчення практики скасування як суспільного спротиву девіантній поведінці публічних осіб.....	5
1.1 Остракізм як перша форма скасування	5
1.2 Практика скасування у сучасному суспільстві: позитивні та негативні аспекти	10
Висновки до розділу 1	18
2 Механізм скасування публічних осіб в Україні	20
2.1 Специфіка скасування публічних осіб в українському суспільстві та її чинники	20
2.2 Реакція різних груп та інститутів українського суспільства на висловлювання та поведінку публічних осіб як чинник їх скасування	25
Висновки до розділу 2	29
3 Вплив повномасштабного вторгнення на механізм скасування публічних вітчизняних осіб (аналіз публікацій інтернет-видань та реакцій їх аудиторії).....	30
Висновки до розділу 3	47
Висновки	50
Список використаних джерел	54
Додаток А	59
Додаток Б	62
Додаток В	66
Додаток Г	69
Додаток Д	71

ВСТУП

У сучасному світі, ознаменованому нестримним розвитком соціальних мереж та кіберпростору, актуальність вивчення практики скасування як суспільного спротиву стала надзвичайно високою. Це явище, відоме як «cancel culture», визначається низкою публічних реакцій, спрямованих на покарання або виключення осіб, публічних постатей чи брендів за їхню поведінку, що вважається нетолерантною чи неприйнятною.

Першою формою скасування є остракізм, вивченням якого займалися такі фахівці, як Е. Ендрюс, М. Картрайт, Т. Кейс, К. Вільямс, Ф. Малтоміні. З плином часу практика виключення, що існувала в давнину, трансформувалась в явище, що у наш час відоме під назвою «культура скасування». Його досліджували К. Бріджес, Д. Кларк, Дж. Грінберг, С. Соломон, К. Палмер. Зокрема, позитивні та негативні аспекти культури скасування було досліджено А. Алленом, Р. Баумейстером, М. Лірі, Т. Мюлером, М. Селігманом. Здобутки дослідників у вивченні історії походження та розвитку культури скасування є доволі значними, проте увагу фахівців не зосереджено у повній мірі на чинниках, що зумовлюють скасування публічних осіб у сучасному світі. Крім того не аналізується специфіка та механізм скасування публічних осіб в Україні, зокрема, не вивчаються зміни у скасуванні публічних осіб до та після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну, немає робіт, присвячених відмінностям у практиці скасування під час війни у порівнянні з мирним часом. Все це і зумовлює актуальність даної роботи.

Об'єктом дипломної роботи є практика скасування публічної особи як сучасна форма суспільного остракізму.

Предметом дипломної роботи – особливості скасування публічної особи українським суспільством в умовах повномасштабної війни в Україні.

Метою дипломної роботи є охарактеризувати чинники скасування публічної особи українським суспільством в умовах повномасштабної війни в Україні.

Досягнення мети забезпечується реалізацією наступних завдань:

1. Описати виникнення та поширення практики скасування в суспільстві, проаналізувати її еволюцію;
2. Розкрити позитивні та негативні аспекти практики скасування та визначити її роль у сучасному суспільстві;
3. Проаналізувати механізм скасування публічних осіб в Україні;
4. Охарактеризувати вплив повномасштабного вторгнення на специфіку скасування публічних вітчизняних осіб;
5. Надати рекомендації щодо розвитку культури скасування в Україні.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРАКТИКИ СКАСУВАННЯ ЯК СУСПІЛЬНОГО СПРОТИВУ ДЕВІАНТНІЙ ПОВЕДІНЦІ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ

1.1 Остракізм як перша форма скасування

Остракізм – виключення та ігнорування з боку окремих осіб або груп – зустрічається серед усіх соціальних тварин (левів, буйволів, приматів, навіть бджіл), і серед людей, як, наприклад, у племінних групах, так і в сучасних суспільствах. Люди піддаються остракізму в рамках своїх релігій, соціальних груп та інституцій [46].

У давньоафінській демократії також існувала практика остракізму, яка полягала в тому, щоб протидіяти впливовим людям і правителям, які могли становити потенційну загрозу для інституту демократії, шляхом їх вигнання.

Суспільство Стародавньої Греції поділялося на різні класи за соціальним станом. Найвище місце серед цих класів належало привілейованому класу аристократів – *Arstói*. До аристократів належали могутні родини та клани, які володіли як економічною, так і політичною владою. Існував також бідніший клас – *Perikoí* – що в перекладі означає «брудні ноги», який складався з чоловіків, що мали дуже бідні родючі землі далеко від міста. Коли населення міста зростало, а спадщина ділилася між братами та сестрами, ця верства суспільства почала збільшуватися. Окрім цих двох класів, існував ще третій – *Nouveau riche* – який налічував торговців та підприємців [19].

З розвитком міст-держав жителі ставали дедалі впливовішими, тому розпочалися розбіжності між багатими та бідними верствами населення. Середній та нижчий класи були незадоволені тлумаченням та виконанням законів та правил, що регулювали суспільне життя відповідно до звичаїв та традицій. Привілей мати останнє слово та приймати остаточне рішення в кожній справі належало родинам, що входили до аристократії. Існуючі

правила та система управління державою захищали інтереси вищого класу суспільства.

Аристократи правили в Афінах на свій розсуд майже чотириста років після повалення царського уряду. Наприкінці цього тривалого періоду панування було виявлено, що громадськість хоче змінити адміністрацію. Загальне невдоволення, що з'явилося у 598 році до н.е., свідчило про те, що незабаром відбудеться революція [23]. Чвари між елітними кланами почали загрожувати миру та безпеці міста. Зі зростанням нестабільності знижувалася і конкурентоспроможність Афін порівняно з іншими містами-державами. Афінська еліта дійшла висновку, що писані закони допоможуть запобігти адміністративної плутанини і хаосу. Призначений аристократами з цією метою наприкінці 7-го століття до н.е. Драконт створив першу в Афінах письмову форму закону. Проте, хоча закони Драконта були дієвими в підтримці громадського порядку до 4 століття до н.е., Афінам не вдалося забезпечити бажаної стабільності. Економічні відмінності між класами ставали дедалі виразнішими, а загроза насильства не зменшилася. До 600 року дрібні землевласники ризикували стати рабами великих землевласників, які вже мали політичну та релігійну владу, а також збільшили свою економічну владу до максимуму. Аби виправити цю ситуацію, наймудріші з афінян покликали до себе Солона, адже вірили в його чесність та неупередженість.

Солон підготував Конституцію, найдавнішу конституцію давньогрецької епохи, що носить його ім'я. Конституція Солона була підготовлена з метою усунення негативних наслідків законів Драконта. Під час свого правління політичні та економічні реформи Солона були спрямовані на забезпечення справедливості та проклали шлях для подальших соціальних реформ. Всі борги були погашені, а землі, відібрані у селян, були перерозподілені між ними.

У 594 році до н.е. Солон розробив конституцію під назвою тирократія, засновану на ідеї поступової олігархії. Відповідно до неї, правителі визначалися б кількістю продукції, яку вони виробляли щорічно, а не

аристократичним походженням. Іншими словами, класи переформатувалися відповідно до темпів виробництва, а не родинних чинників. Це було великим розчаруванням для аристократії, адже Солон, якого вони призначили захищати їхній суверенітет, поклав край примусовому рабству селян через скасування боргів і обмежив кількість землі, якою можна було володіти. Хоча людям стало відносно комфортніше в економічному плані, вони не були задоволені, оскільки не отримали більшості соціальних прав і безпеки, на які розраховували.

Між 650-550 рр. до н.е. панування тиранів було ключовим у давньогрецьких адміністраціях. Це були люди, які захопили владу шляхом насильства проти існуючих законів і правових норм. На початку 7 століття, тобто після того, як аристократи почали втрачати владу, тирани час від часу захоплювали владу в Греції. Слово «тиран», яке відповідає слову «диктатор», яке ми використовуємо сьогодні, означало людину, яка одноосібно отримала владу в державі і здійснювала управління всупереч існуючим законам [11]. Посилення афінського флоту в результаті воєн, а також домінування міста в торгівлі у Егейському та Середземному морях дозволило Афінам стати набагато більш процвітаючими і безпечними. Як наслідок, демократичні інститути та ідеї в Афінах мали можливість розвиватися і поширюватися в суспільстві. На додаток до цього, Афіни, конкуруючи з монархічною і мілітаристською Спартою, почали ретельніше захищати свої демократичні інститути і відчували потребу в захисті свого режиму.

Остракізм був запроваджений за часів правління Клісфена у 4 столітті до н.е., як запорука збереження афінської демократії. Завдяки цій практиці люди, які загрожували гармонійному і мирному функціонуванню поліса, а також ті, хто турбувалися про збереження та процвітання тиранії в державі, були змушені покинути Афіни на десять років. Голосування проводилося за допомогою дошок, на яких афіняни писали імена людей, яких вважали за потрібне покарати. Ці дошки мали назву остраки [32]. У Стародавній Греції словом «острака» називали черепак та мушель. Крім того, так називали

розбитий глиняний посуд, закопаний під землю. Шматок глиняного посуду з написом називається остраконом. Ще однією особливістю, яка перетворює розбитий посуд на остракон є те, що напис на ньому був зроблений вже після того, як виріб був розбитий [34].

Голосування проходило на агрі (торгова площа), а буле (рада, що налічувала понад 500 громадян) разом з 9 архонтами (головними суддями) наглядали за виборами. Афіняни анонімно видряпували ім'я кандидата, якого бажали вигнати, на остраках. Громадяни, які не вміли писати, висловлювали свої побажання писарям, які потім видряпували імена на остраках за них. Після цього, люди кидали черепки з написами в урну. Аби процедура вважалася дійсною, потрібно було подати щонайменше 6000 голосів. Коли кожен бажачий зробив свій вибір, чиновники сортували черепки на купи, а потім підраховували кількість голосів. Особа з найбільшою кількістю голосів була піддана остракізму. Рішення було остаточним та не підлягало оскарженню. У разі, якщо людина відмовлялася коритися волі суспільства або намагалася повернутися до міста до завершення терміну покарання, її засуджували до смертної кари.

Варто зазначити, що хоча остракізм ототожнювався з Афінами, він не обмежувався виключно цим містом. Цей вид покарання успішно практикувався і в інших грецьких містах-державах, таких як Даргос, Мегара, Мілет, Ефес та Сіракузи. Наприклад, у Сіракузах практика вигнання називалася еталізмом, а імена під час голосування писали на оливковому листі, а не на розбитому глиняному посуді [9].

Остракізм був частиною далекосяжних реформ Клісфена, спрямованих на збереження давньогрецької демократії. Однак ще до нього в Афінах існувала практика вигнання тиранів. Подібні покарання відбувалися і за часів Солона, проте мали відмінні риси. За правління Солона це рішення приймалося не народними зборами (еклесією), а радою аристократії (Ареопагом). Крім того, у вигнанця відбирали громадянство та майнові права [40].

Явище ostrakizmu, що виникло через недовіру та підозри до жорстоких політиків в Афінах, можна оцінити як наслідок принципу та практики ізономії, тобто рівності кожної особи перед законом, який заклав Солон і посилив реформами Клісфен. Хоча згодом ostrakizm застосовувався для різних особистих цілей, основною його метою було запобігання потрапляння цілої нації в рабство тиранії, що розглядалася як найбільша нерівність з точки зору греків. Головна ідея – захист міста та демократії від крайньої поляризації та внутрішніх чвар, а не звинувачування людини в будь-яких політичних злочинах. З іншого ж боку, політичне вигнання, що впроваджувалося через ostrakizm, відрізнялося від інших покарань у вигляді заслання, оскільки не передбачало втрату статусу та майна [33].

Афіни були містом, у якому громадяни мали право і традицію карати і позбавляти голосу тих, хто був визнаний винним за результатами голосування на зборах або в громадських судах. Проте, оскільки ostrakizm не мав каральної функції, вигнання винної особи виходило за рамки цього поняття. У наш час імена майже всіх провідних політиків того періоду можна знайти на ostrakakh, які зберігаються в архівах та експонуються в музеях. Близько 12000 ostrakiv було знайдено під час розкопок на Афінській агорі та Карамейкосі [9]. За даними Андротіона, першою людиною, яка була вигнана внаслідок процедури ostrakizmu, вважається Гіппарх, родич Пісістрата. Побойуючись, що Гіппарх встановить тиранію, використовуючи свою популярність як воєначальника та заручившись підтримкою своїх послідовників, народ активізував процес його вигнання. Після цього випадку інші провідні діячі афінської політики (Арістід, Фемістокл, Кімон, Алкібіад і Фулідід) також були засуджені та вигнані з міста. Античний письменник Плутарх стверджує, що останній випадок ostrakizmu стався у 416 році до н.е., коли Алкібіад та Нісій зрозуміли, що народ збирається голосувати проти них, вони спробували спрямувати голоси громадян на написання імені свого суперника Гіпербола, що, як наслідок, призвело до повного відчуження народу від цієї практики.

Поширеною думкою також є те, що ostracism – це антиаристократичне та патріотичне ставлення. Аристократи, яких вважали пов'язаними з персами у 480-х роках, були вигнані з країни саме таким чином. Особа, яку визнали винною, мала покинути Афіни протягом десяти днів та не могла повернутися впродовж 10 років. Однак, майно та громадянство особи зберігалося, тому після закінчення терміну покарання людина поверталася до Афін та продовжувала свою діяльність, не зазнавши жодних санкцій чи покарань [29]. Таким чином, це було радше запобіжним заходом, ніж покаранням, адже честь людини, яка була тимчасово вислана на десять років, не була заплямована.

1.2 Практика скасування у сучасному суспільстві: позитивні та негативні аспекти

Хоча практика скасування сягає корінням давнини, термін «cancel culture» як масовий феномен є відносно новим явищем. Сам акт і термін «to cancel» («скасувати») походить із руху за соціальну справедливість у США, зокрема з бойкотів про громадянські права у 1950-60-х роках. Тоді скасування було спробою активістів руху за громадянські права меншин відкинути постаті чи твори, які поширювали шкідливі ідеї. Основна мета полягала в ігноруванні публічного статусу постаті чи твору, водночас привертаючи увагу до їхньої суспільної шкоди.

Така форма підзвітності була надзвичайно привабливою, далекоглядною і популярною, коли рухи за соціальну справедливість, такі як #BlackLivesMatter і #MeToo, потребували перевернути домінуючий наратив про загальноприйняті постаті або існуючі соціальні системи. Ці соціальні системи чи постаті не змогли захистити маргіналізованих людей і спільноти за расовою чи гендерною ознакою, але уникнули відповідальності. Культура скасування зробила цю відповідальність можливою, висунувши колективні вимоги щодо наслідків.

Можна стверджувати, що в цей час відбувся ключовий зсув у політиці ідентичності меншин, які історично були провалені суспільством. Потреба у повазі до їхньої позитивної ідентичності, наприклад, за расовою чи гендерною ознакою, спонукала групи меншин сформувати нову, негативну ідентичність, що ґрунтувалася саме на виключенні кривдників. Ця негативна ідентичність покладає на окремих осіб і групи меншин відповідальність за скривдження більшості шляхом їх виключення.

Визначення, яке найчастіше використовується для опису публічної сфери, належить Юргену Габермасу [27]. Він пояснює публічну сферу як щось, до чого повинні мати доступ усі громадяни як приватні особи. Колективно громадяни виступають у ролі публічного органу, що гарантує свободу зібрань, об'єднань та вираження поглядів, які становлять загальний інтерес і є соціально значущими.

Ще до появи інтернету існували прогнози, що споживачі отримають більшу владу у цифрову епоху. Вони ґрунтувалися на зростаючій популярності інтернету [40]. Крім того, з розвитком соціальних мереж ці прогнози знову підтвердилися і стали набагато сильнішими. Іншими словами, споживачі отримують більше влади завдяки технологічному розвитку. Це може відбуватися через поширення популярності соціальних мереж, що створило можливості для зв'язку, які дозволяють споживачам створювати контент і посилювати свій вплив щодо суспільних явищ по всьому світу, транслюючи свою думку серед користувачів, які в цьому зацікавлені. Більше того, традиційні медіа все ще можуть формувати громадську думку. Проте соціальні медіа збільшили владу людей, шляхом дозволу їм легше впливати на наратив і вимагати підзвітності у спосіб, який раніше був неможливий. У свою чергу, бренди та публічні особи стали більш вразливими до наслідків культури скасування.

З появою Інтернету науковці переключили увагу з класичного значення публічної сфери до нового поняття «мережевої публічної сфери», де громадська думка формується через обмін враженнями на онлайн-

платформах. Таким чином, нова публічна сфера може сприяти дискусіям, які стимулюють обмін новими ідеями та думками на платформах соціальних мереж, таких як Facebook, Twitter і YouTube. Будь-хто може вільно підключатися і спілкуватися, а також об'єднуватися заради певної справи чи інтересу.

Однак, з розвитком соціальних мереж виникла проблема, коли користувачі почали засновувати свої аргументи на емоціях, а не на раціональності, яку Габермас початково вбачав у доцифровій епосі. Істина стає суб'єктивною, а раціональні аргументи стають більш неприйнятними як форма дискурсу [26]. Сьогодні можна стверджувати, що сама мета свободи слова змістилася від сприяння демократичному звільненню щодо суспільних питань до сприяння індивідуальній автономії або особистій самореалізації [22].

Практика скасування має різні визначення. Т. С. Мюллер визначає її як «відмову від підтримки осіб, які діяли у спосіб, який вважається неприйнятним або проблемним, пов'язаним із соціальними мережами, глядацькою аудиторією або купівлею товарів чи послуг» [36]. Це різновид публічної ганьби, яка відбувається переважно на платформах соціальних мереж. Цей акт означає, що конкретну особу більше не підтримують або з нею більше не хочуть взаємодіяти. Культура скасування набула популярності у Twitter, де люди в різних контекстах пояснювали неправомірну поведінку, суперечливі висловлювання і навіть скандальні дії знаменитостей. Термін походить від Black Twitter, соціальної медіа-спільноти, яка трансформувала культуру скасування [22].

Таке зростання застосування практики скасування в соціальних мережах пов'язане з вірою в моральну праведність у поєднанні з агресивною поведінкою онлайн. Це стало більш значущою суспільною тенденцією, коли люди вдаються до скасування, аби дискредитувати людей, яких вони сприймають як морально неправильних. Крім того, існують думки, що культура скасування включає публічне присоромлення певного об'єкта в

соціальних мережах, яке здійснюється або підтримується групою людей, що прагне притягнути об'єкт до відповідальності за поведінку, яка сприймається як «соціально некоректна» або «неприйнятна». У сучасному суспільстві існує чимало причин для скасування публічних осіб але найрозповсюдженішою з них є «переступання» межі дозволеного з точки зору суперечливої поведінки, яку громадськість вважає неприйнятною.

Використання соціальних мереж виступає посередником між інтернет-користуванням широкої громадськості та політичним консюмеризмом, коли люди вирішують уникати певних осіб, бойкотувати певні продукти чи бренди, або покарати їх за небажану поведінку, практику чи політику [15].

Поняття «культура скасування» застосовується до практики припинення підтримки публічних і непублічних діячів та компаній, які припустилися небажаних або образливих висловлювань, що потрапили в поле зору громадськості. Основна тактика бойкотів споживачів – це стратегія людей, спрямована на присоромлення порушників шляхом застосування штрафних санкцій і покарання через підлив репутації, обмеження доступу до соціальних платформ, аж до завершення кар'єри в короткі терміни. Прикладом є ті публічні особи, які ненавмисно зробили або сказали щось компрометуюче в теперішньому чи минулому, і користувачі соціальних мереж негайно припиняють підтримувати їх та їхню роботу, повністю «скасовуючи» їх.

Згідно з К. Палмер, бойкот публічних осіб складається з трьох етапів: відмови від підписки на всіх платформах соціальних мереж, відмови від підтримки та схвалення всіх проектів, а також вміння розрізняти нову і стару поведінку особи, аби не толерувати її неналежну поведінку [38].

Втрата популярності знаменитостей через цю концепцію починалася з низьких рейтингів на телебаченні, зменшенні кількості підписників у Facebook, Twitter та Instagram, аж до відторгнення аудиторією під час усіх публічних виступів як вияву непокори та нетерпимості через некоректну поведінку. Однак ще до того, як явище відміни стало популярним, відторгнення людей, шоу, фільмів чи навіть брендів через проблемні

твердження чи ідеології вже було поширеним явищем, але не називалося культурою скасування.

Поняття «практики скасування» нерозривно пов'язане з поняттям «норми» та «соціальної норми». Поняття «норма» походить з часів Аристотеля і з роками розвинулося в різні концепції того, що таке норми і соціальні норми [31]. Деякі дослідники визначають соціальні норми як «правила і стандарти, які розуміють члени групи і які спрямовують або обмежують соціальну поведінку не маючи сили закону» [21]. Іншими словами, ці неписані правила можна розглядати як неформальне керівництво соціальних норм щодо того, як люди повинні поводитися в певних ситуаціях. Більше того, ці неписані закони, як правило, чинять соціальний тиск на індивідів, змушуючи їх поводитися так, щоб відповідати очікуванням суспільства. Згідно з попередніми дослідженнями, соціальні норми можна розуміти як переконання або емоції. Дослідники також дискутують щодо того, що норми не створюються індивідом, а скоріше існують і формуються індивідами, які стикаються з ними і зрештою дотримуються їх [31]. Кожне суспільство може мати свій власний набір неписаних правил, і людина може порушувати їх у суспільстві, до якого вона належить, але не в будь-якому іншому [21]. З цієї точки зору, практику скасування можна розглядати як сучасний приклад того, як соціальні норми діють у суспільстві або соціальних групах.

Поширеною є думка про те, що культура скасування – це шлях до виховання будь-якої людини, але факт залишається фактом: багаті люди можуть легко подолати її наслідки, а бідні можуть зазнати значних втрат. У випадках недоречних звинувачень і нарікань непублічна особа може потерпати від законної шкоди (втрати роботи, засобів до існування через бойкот і осуд) на відміну від тих, хто має привілеї грошей і влади і може змиритися з публічним осудом та почати нове життя.

Попередні дослідження культури скасування обговорювали як позитивні, так і негативні її аспекти. Наприклад, Т. С. Мюллер стверджує, що вона може бути цінною для демократії, оскільки може викривати

неправомірну поведінку та притягувати людей до відповідальності, але водночас вона може придушувати погляди та думки людей через страх бути скасованим [36]. Крім того, дозвіл будь-кому висловлювати думки та вимагати змін у соціальних мережах є корисним з точки зору постановки соціальних питань. Проте, згідно з дослідженнями, культура скасування також може бути проблематичною, оскільки люди можуть занадто швидко критикувати або карати окремих осіб чи інституції [22].

Практика скасування також дозволяє, з одного боку, вшановувати голоси меншин, а з іншого – обмежувати голоси білих людей [24]. Право голосу є важливим як спосіб декодування репрезентації в процесі розвитку, і важливо враховувати не лише голос і процес оцінки голосу, важливо також розуміти, що означає голос і право голосу в складних умовах повсякденного життя для маргіналізованих та вразливих груп населення. Однак матеріальні умови, у яких перебувають люди, спонукають їх до стратегічного управління своїми репрезентаціями відповідно до конкретних умов і контексту, і це піднімає питання про те, чи є ідея надання людям права голосу завжди однозначно позитивною [43].

Матеріальні умови – це те, що має значення в суспільстві, наприклад, освіта, охорона здоров'я чи доступ до технологій. Репрезентація та право голосу значною мірою залежать від того, що люди сприймають як важливе. Дехто може не бажати відкрито обговорювати питання, в яких не має достатніх знань, і сигналізувати про потребу в глибшому розумінні того, коли, як і чому голос має значення. Виступ проти поганих корпоративних практик може розглядатися як конфронтація, а не сприяння конструктивному діалогу. Тобто, винесення проблеми на загальне іноді не є єдино правильним рішенням. Наприклад, ті, хто володіють знаннями, можуть не бажати надавати свою думку, побоюючись, що їх не почують. У той час як ті, хто хоче, аби їхній голос був почутий, можуть не мати необхідних знань для цього. Досить часто «найгучніші» голоси не обов'язково є найоб'єктивнішою думкою і можуть бути ознакою простого бажання отримати владу. У практиці скасування, якою

вона є в Інтернет середовищі, влада може означати більшу кількість підписників, наприклад, у Twitter.

Деякі визначення нових медіа зосереджуються виключно на комп'ютерних технологіях тоді як інші наголошують на культурних формах і контекстах, у яких ці технології використовуються, наприклад, у мистецтві, кіно, торгівлі, науці та Інтернеті. Лев Манович має більш відкритий погляд на нові медіа, розглядаючи їх як будь-що, що може містити технології, які уможливають цифрові генеративні чи інтерактивні процеси, такі як комп'ютерні ігри та веб-сайти [35]. Соціальні медіа та соціальні мережі, такі як Твіттер, є гарним прикладом нових медіа, що сприяють взаємодії та участі користувачів. Технологія віддзеркалює суспільство, яке її створює, і на доступ до технологій впливає перетинання спектрів соціального виключення, включаючи стать, етнічну приналежність, вік, соціальний клас, географічне положення та інклюзивність.

Критика людей, які також бажають дізнатися про соціальну нерівність чи несправедливість, не сприяє колективній обізнаності, а лише викликає відчуження та сором. Просвітництво інших людей, заохочення до критичного мислення є важливим для розуміння поза подіями та заголовками, які створюють маніпуляції у ЗМІ. Культура скасування має позитивний вплив через підвищення обізнаності та просвітництва, але вона може бути потворною, через звичку людей до закритості, не розуміння думки інших людей, нав'язування власної точки зору і небажання дозволити іншим засвоїти їхній урок, що створює поняття інтернет-цензури, провокуючи страх зробити помилки в соціальних мережах, аби не бути публічно відторгнутим.

За висновками багатьох вчених, практика скасування – це міжособистісна аверсивна поведінка, яка є унікальною тим, що порівняно з фізичними або вербальними конфліктами, вона може загрожувати чотирьом фундаментальним потребам людини: потребі в приналежності [8, 14], потребі підтримувати достатньо високу самооцінку [42, 44], потребі відчувати

контроль над своїм соціальним оточенням [17, 39, 41] і потребі відчувати визнання того, що людина існує та варта уваги [25, 26].

Як доводять Р. Ф. Баумейстер та М. Р. Лірі, потреба, якщо її не задовільнити, безпосередньо пов'язана зі шкідливими фізичними та психологічними наслідками. Існує достатньо доказів того, що відсутність задовільного рівня будь-якого з цих чотирьох конструктів призводить до психологічної шкоди.

Щодо фізичного стану, загроза потребам приналежності та контролю призводить до проблем зі здоров'ям та навіть смерті, а самооцінка та відсутність відчуття потрібності у свою чергу дуже часто пов'язані з депресивними станами, які викликають фізичні захворювання [10, 37].

Коли особу відштовхує оточення, це сигнал про розрив стосунків з групою. Про таку особу більше не дбають, не прислухаються до неї та просто зневажають її. Тобто, людина в прямому сенсі слова «відторгнена» суспільством. Серед вчених (Дж. Твенге, Р. Ф. Баумейстер та М. Р. Лірі та ін.) існує згода, що остракізм (відторгнення, соціальне виключення) перешкоджає приналежності.

Крім цього, остракізм передбачає мовчання. Його застосування, якщо воно не здійснюється формально державами чи інституціями, зазвичай є раптовим та відбувається без жодних пояснень. Це змушує особу самостійно придумувати причини такого ставлення до неї. Часто вона може дійти висновку та знайти купу пояснень, чому інші її ігнорують та виключають з групи. Серед таких причин: самозвинувачення в неналежній поведінці, підлості, егоїзмі тощо. Це можна порівняти зі словесною суперечкою, у якій артикульована причина розбіжностей. Не потрібно вигадувати більше причин, ніж та, яку наведено. Оскільки до істинної причини ігнорування часто дуже складно дійти, об'єкт остракізму змушений довго «копатися» в собі та переглядати довгий список неприйнятних речей, які він зробив або сказав. Вивчення цього списку знижує самооцінку ще більше, ніж необхідність розгляду лише одного (або кількох) конкретних звинувачень.

На відміну від словесної чи фізичної суперечки, у ситуації остракізму людина не має жодної можливості взаємодіяти з джерелом, тобто агресором. Остракізм є одностороннім; з людьми, які вдаються до цієї тактики, не можна сперечатися, обговорювати проблему чи міркувати над її вирішенням, адже вони не реагують. У словесній суперечці людина, яку звинувачують, може певною мірою керувати процесом конфлікту, змінюючи аргументи, звинувачуючи інших, загострюючи та послаблюючи гнів. У фізичній сутичці людина може ухилитися, тікати або завдавати ударів у відповідь. Але щодо остракізму ефективної відповіді не існує.

Було доведено, що остракізм [20] є метафорою смерті. Інші припускають, що смерть є метафорою остракізму. У будь-якому разі, ігнорування та виключення – це неначе відчувати себе невидимим, не існувати, бути мертвим. У багатьох племенах, які використовують дану практику і на сьогодні, цей термін перекладається як «соціальна смерть». У цьому сенсі остракізм має бути сигналом смерті, відчутним нагадуванням про те, яким було б життя після смерті. Вербальні та фізичні сутички не мають цієї екзистенційної загрози. Особистість існує, з нею сперечаються, її б'ють – тобто вона існує.

Відчуття впливу остракізму – це негативний досвід, тому не дивно, що він викликає афективний дистрес на додачу до загрози фундаментальним потребам. Як і більшість реакцій на біль, негативний афект має посилюватися та включати тривогу, смуток і гнів, а позитивний вплив повинен зменшуватися. Ці реакції зазвичай спостерігаються в більшості парадигм остракізму, соціальної ізоляції та відторгнення [46]. Отже, це спричиняє тиск на особистість та нерідко призводить до жахливих наслідків.

Висновки до розділу 1

Остракізм, виключення та ігнорування, є поширеним явищем серед усіх соціальних тварин та існує в різних соціальних групах і суспільствах.

Практика ostrakізму сягає корінням часів давньоафінської держави. Вона була запроваджена у 4 столітті до н.е. для захисту афінської демократії від внутрішніх конфліктів та поляризації. Свою назву термін отримав від глиняних дошок («ostrak»), на яких афіняни писали імена людей, яких вважали за потрібне покарати.

Термін «cancel culture» має давню історію, але як масовий феномен є відносно новим явищем. Він виник у період руху за соціальну справедливість у США, зокрема з бойкотів про громадянські права у 1950-60-х роках. Через розвиток Інтернету та соціальних мереж відбувся зсув у владі в публічній сфері. Вплив споживачів у цифрову епоху збільшився, що дозволило їм створювати контент та змінювати суспільні наративи. У свою чергу збільшена влада людей завдяки соціальним мережам призвела до більшої вразливості брендів та публічних осіб перед наслідками культури скасування. Як наслідок, мета свободи слова змістилася від сприяння демократичному звільненню до підтримки індивідуальної автономії та особистої самореалізації.

Попередні дослідження вказують на позитивні та негативні аспекти практики скасування: вона може бути цінною для демократії, але водночас може пригнічувати погляди та думки людей через страх бути скасованими. Серед негативних аспектів практики скасування виділяють загрозу фундаментальним потребам людини, таким як потреба в приналежності, самооцінці, контролі та визнанні.

2 МЕХАНІЗМ СКАСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1 Специфіка скасування публічних осіб в українському суспільстві та її чинники

У сучасному інформаційному суспільстві роль публічних осіб надзвичайно велика, а їхні висловлювання можуть суттєво впливати на громадську думку. Зростання соціальних мереж та доступності інформації призвело до того, що публічні особи стають об'єктом прискіпливого вивчення громадськості. Реакція на їхні висловлювання може варіюватися серед різних сегментів українського суспільства та визначати подальші кроки, включаючи скасування в подальшому.

Публічні особи, такі як громадські діячі, політики чи спортсмени, використовують свій вплив та популярність для комунікації з громадськістю. Їхні висловлювання часто визначають спосіб мислення та ставлення до різних аспектів життя.

Якщо порівнювати ситуацію за кордоном та в Україні, можна дійти висновку, що в західному суспільстві будь-яку публічну особу, яка порушила суспільні права, можна скасувати за допомогою одного допису в соціальній мережі, не маючи при цьому великої кількості підписників. В Україні бойкот відомим особистостям влаштовують переважно інфлюенсери з великою аудиторією або журналісти.

Поняття «скасування» нерозривно пов'язане з поняттям «інституту репутації», що полягає в завоюванні брендом чи публічною особою довіри аудиторії. Тобто саме аудиторія вирішує, чи буде певна публічна особа чи бренд здобувати популярність, чи навпаки, через девіантну (з точки зору суспільства) поведінку втратить суспільну довіру.

Більшість спеціалістів зі сфери комунікацій одногласно стверджують, що в Україні ще не сформований інститут репутації, він лише на стадії зародження, на відміну від західних країн. Причиною цьому є початкова стадія

формування українською державою власної ідентичності, якісної інформаційної системи, що включає «викорінювання свавілля слова з політичного апарату та ЗМІ», тоді як західне суспільство вже сформоване та має чітке бачення подальшого життя [5, с.104].

Згідно з результатами дослідження, проведеного Factum Group Ukraine в рамках соціальної ініціативи YOUTkraine, поняття культури скасування в Україні не є загальновідомим поняттям: із 500 опитуваних лише 14%, тобто 70 особам відомо, що являє собою це явище; ті, хто дізнались про нього, а це 24%, підтримують його, що є низьким відсотком для розвиненого суспільства та означає неготовність реагувати на девіантну поведінку публічних осіб [6].

Тема культури скасування та інституту репутації стали предметом обговорень українців у 2017 році, коли у західному світі спалахнув скандал про звинувачення у сексуальних домаганнях щодо американських акторок дуже впливового голлівудського продюсера Гарві Вайнштейна та в медіапросторі розповсюдився рух #metoo, що став частиною світової кампанії проти сексуального насильства. Після розголосу цієї історії українське суспільство стало прискіпливіше ставитися до дій та висловів публічних осіб і випадки кенселінгу значно зросли в кількості.

Наразі кенселінг відомих осіб в українському суспільстві різко змістився в онлайн-середовище в зв'язку з пандемією, а потім і війною в країні. Процес скасування особи полягає в наступному: публічна особа або бренд поводить себе або говорить чи пише в соціальних мережах щось, що є образливим або неприпустимим для групи людей. Це, в свою чергу, миттєво викликає негативну реакцію Інтернет-користувачів та набуває стрімкого поширення. В результаті, виникає потреба «знищити» особу публічно, перекреслюючи її попередні здобутки та знецінюючи кар'єру загалом.

Цікавим та інформативним є інтерв'ю українського суспільно-політичного інтернет-ЗМІ «Українська правда. Життя» з Мариною Стародубською, керуючою партнеркою консалтингової компанії TLFRD, про культуру скасування та інститут репутації в Україні. Експертка зазначає, що,

розглядаючи питання особливостей культури скасування в Україні, необхідно враховувати український менталітет. Важливим є той факт, що Україна ближча до мультиактивних культур. Мультиактивна культура – це культура, яка акцентує увагу на збереженні взаємин з важливими для особи людьми та не розділяє життя на робоче та особисте. Наприклад, українець може применшити важливість проблеми, коли необхідно звітувати на роботі, аби не зіпсувати стосунки з колегами. На противагу, в Німеччині, яка має лінійно-активну культуру, що націлена на слідування правилам та планування, німець доповість про проблему одразу ж та чесно, не прикрашаючи ситуацію. Ще одним фактором, за словами Марини Стародубської, є геополітична ситуація в країні. Через постійні зміни кордонів протягом усього існування нашої держави, у нашому менталітеті закладений короткий період планування. Саме тому українці, «вподобавши» певну публічну особу, тобто створену нами версію цієї особи, так само швидко і розчаровуються в ній, а потім скасовують.

Крім того, експертка прокоментувала ефект культури скасування та її можливість зупинити девіантну поведінку осіб, закликати їх до соціальної відповідальності за свої слова та вчинки. Важливо розрізняти, чи дійсно особа чи компанія піддалися суспільному кенселінгу, тобто їхня репутація похитнулася, чи певний випадок некоректної поведінки обговорювався у суспільстві, проте не мав чітко виражених негативних наслідків для репутації. Зазвичай, коли мова йде про B2C-ринку (бізнес для споживача), який є значно ціннісно-чутливим, негативного наслідку для компанії може й не настати, оскільки покупці загалом не є чутливими до ціни. Проте, якщо розглядати сферу B2B (бізнес для бізнесу), маємо наступну ситуацію. Тут ключову роль грає ланцюг відносин: бізнес – влада – партнери – інвестори – працівники – кандидати. Тому проблеми однієї ланки ланцюга стають проблемами наступної. Як наслідок, реакція на підрив репутації компанії швидша та ефективніша.

Практика скасування зараз присутня в багатьох сферах діяльності. Найчастіше об'єктами кенселінгу в Україні стають публічні особи з економічної, політичної та культурної сфери.

В кінці 2018 року, коли культура скасування в Україні тільки набирала обертів, в мережі з'явилась інформація про плагіат матеріалу Шахрі Амірханової, з видання Harper's Bazaar 12 років тому, редакторкою українського глянцевого журналу Vogue UA Ольгою Сушко. До розгляду справи залучили Незалежну медійну раду, Комісію з журналістської етики та фахівців провідних українських видань. Сушко стверджувала, що тексти за неї пише «перевірений автор». Проте, в кінці-кінців, коли справа набула широкого розголосу, Vogue UA не міг не втрутитись та не відсторонити головну редакторку.

Крім того, відомим є кейс, що стосується підриву репутації книговидавництва Yakaboo. Гендиректор Іван Богдан публічно заявив, що цільовою аудиторією його магазину є «жінки, які витрачають гроші своїх чоловіків». Українське суспільство обурило така думка, про що свідчать численні публікації в Twitter, а згодом і у Facebook. Українці активно закликали бойкотувати компанію, протестуючи та не купуючи книги у цього видавця. Завершенням загальноукраїнського скандалу стало звільнення з посади Івана Богдана та публічне вибачення Yakaboo за висловлювання свого (на той момент вже колишнього) працівника.

Ще один скандал, що призвів до скасування публічної особи з культурної сфери стався в кінці 2021 року. Йшлося про актора та викладача Київського національного університету ім. Карпенка-Карого. Сценарист Богдан Панкрухін у соцмережі Facebook опублікував історії Юлії Бірзул та Вікторії Муштей, які були студентками КНУ ім. Карпенка-Карого та потерпали від домагань з боку актора та викладача Володимира Талашка. Пізніше історії про домагання почали розповідати й інші потерпілі, серед яких – журналістка «Громадського радіо» Ірина Сампан і акторка Анастасія

Вергелес. Як наслідок, Володимира Талашка відсторонили від викладання, після чого він звільнився «за власним бажанням».

Ще одним випадком кенселінгу стала славнозвісна вечірка, яка пізніше отримала назву «голодна туса». Суспільне обурення полягало в тому, що український Instagram-блогер Олександр Заліско влаштував гуляння у свій день народження у Львівському Будинку вчених, в той час як українці вшановували пам'ять жертв Голодоморів, запалюючи скорботні свічки. Обурив українське суспільство ще й той факт, що блогери постили сторіси під час вечірки (сторіс – це короткі відео або фото в соцмережі Instagram з додаванням тексту, різноманітних смайлів; ці матеріали є активними в мережі протягом 24 годин). Ведучий Володимир Остапчук, який розважав блогерів, опублікував фото застілля із написом «Блогерская голодная туса», що згодом і дало назву цьому блюзнірству. Українці різко висловлювались щодо цього «заходу» в соціальних мережах, закликаючи суспільство до кенселінгу, а бізнес до розторгнення рекламних контрактів з блогерами, що були задіяні. Відомі компанії швидко відреагували та почали відмовлятися від співпраці. Серед них: мережа гіпермаркетів METRO, служба доставки «Нова пошта», мережа магазинів JYSK, телекомунікаційна компанія «Київстар» та інші загальновідомі бренди.

Прикладом економічно-політичного скандалу, що призвів до серйозних репутаційних наслідків для публічної особи та відкриття проти неї кримінального провадження, є розслідування, яке провели журналісти програми «Схеми» у 2021 році, що стосувалося державного банку «Укресімбанк». Журналісти з'ясували, що банк надав кредит у розмірі 60 мільйонів доларів компаніям підприємця, який здійснює свою діяльність на окупованій території Донецької області (ОРДО), контрольованій угрупованням «ДНР», що сплачує податки окупаційній владі. У якості застави за кредит банк прийняв об'єкт, цінність та надійність якого є сумнівними, оскільки щодо нього триває правова боротьба у декількох юрисдикціях вже багато років. Кульмінацією скандалу стало фізичне насилля з боку Євгена

Мецгера, голови «Укресімбанку», під час інтерв'ю з журналістами «Схеми». Історія набула широкого розголосу і, як наслідок, Мецгера відсторонили від роботи та вручили йому підозру у перешкоджанні журналістській діяльності.

Отже, аналізуючи випадки кенселінгу в Україні, можемо дійти висновку, що найрозповсюдженішими сферами діяльності, де публічна особа може стати об'єктом скасування, є культурна, політична та економічна. Серед найпоширеніших причин для скасування виділяють некоректні висловлювання про жінок або чоловіків (ознаки мезогінії), випадки сексуального домагання, нехтування культурними та національними традиціями, корупція та зв'язки з окупаційною владою.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало ще одним приводом для скасування публічних осіб в державі. Вже через кілька днів після початку війни українські культурні діячі та організації закликали міжнародну спільноту запровадити «культурні санкції» проти Росії та зупинити будь-яку співпрацю з особами та інституціями, які прямо чи опосередковано підтримуються режимом Путіна та російськими коштами. Крім того, кенселінгу зазнали і українські зірки, які підтримали війну або не дали жодного коментаря стосовно російської вторгнення та надалі працюють в Росії.

2.2 Реакція різних груп та інститутів українського суспільства на висловлювання та поведінку публічних осіб як чинник їх скасування

Практику скасування часто називають онлайн-явищем, що виникло декілька років тому. Набуття популярності цим феноменом в мережі почалося з бойкотів щодо винних у серйозних злочинах, проте згодом культура кенселінгу поширилася навіть на необережні висловлювання в онлайн-медіа та соціальних мережах. Завдяки соціальним мережам будь-який користувач отримав можливість висловити свою думку щодо будь-якого питання, скандалу або конфлікту та взяти участь в «колективному цькуванні». Коли

щось з'являється в стрічці новин пересічного українця, і це щось обурливе чи жахливе, він часто реагує на це миттєво, не заглиблюючись у сутність проблеми. Інтернет-середовище надає певну свободу дій користувачам, адже люди мають тенденцію говорити завдяки соціальним мережам чи іншим платформам те, що, можливо, не сказали б, якби зустрілися з об'єктом цькування віч-на-віч.

Прибічники цього феномену стверджують, що публічний осуд певної особи за неприйнятну поведінку дає можливість людям в соціальних мережах висловитись і тим самим здійснити «правосуддя». Противники вважають, що замість прямого хейту варто віддавати перевагу конструктивній дискусії з аргументами, а не лайливим словам в адресу особи, яку мають намір скасувати. «Сліпе скасування» не призведе до покращення ситуації, це лише спосіб виплеснути гнів, який може навіть не бути пов'язаним напрямку з девіантною поведінкою особи.

Ще одним аргументом противників культури скасування є захист свободи слова. «Скасовувати» людину лише за її переконання, думки або недоречні жарти означає нівелювати свободу слова та презумпцію невинуватості, адже кожен має право на висловлення власної позиції.

Реакція українського суспільства на висловлювання публічних осіб і, як наслідок, можливість їх скасування, є різноманітною і залежить від політичних поглядів, соціального статусу, релігійних переконань, особистісних цінностей тощо.

Варто зазначити, що наразі культура скасування в Україні більше притаманна молодому поколінню. Реакція активістів та прогресивних груп на висловлювання публічних осіб є важливим аспектом сучасного українського суспільства. Ці групи часто виступають за права та інтереси меншин, прагнуть до соціальної справедливості та толерантності. Вони широко використовують соціальні мережі для мобілізації суспільства та поширення інформації, створюють хештеги, кампанії та петиції для привертання уваги до конкретних випадків, вираження своїх позицій та підняття гострої громадської дискусії.

Крім того, до війни в Україні активісти часто організовували публічні акції, протести та марші для висловлення своїх поглядів та вимог. Це також було певною відповіддю на конкретні висловлювання, які суперечать принципам толерантності та рівності.

Важливу роль у формуванні суспільного ставлення до культури скасування грають і українські ЗМІ. Саме ЗМІ обирають, які сюжети вони висвітлюють, і яким чином це роблять. Підбір тем і рамок суттєво впливає на сприйняття скасування як явища. Досить часто, саме засоби масової інформації у пошуках сенсаційних матеріалів розв'язують конфлікти у суспільстві, що згодом призводить до скасування публічної особи. Завдяки вдало підібраному тону та стилю матеріалу журналісти викликають певний емоційний відгук в аудиторії.

Як вже згадувалося вище, саме онлайн-інфлюенсери мають значний вплив на суспільство у наш час. Завдяки стрімкому розвитку медіа, зокрема платформі YouTube, в українському суспільстві з'явилися нові зірки та впливові особи, творці контенту, які створили власну спільноту активних користувачів. Дж. Берджесс і Дж. Грін стверджують, що культура участі є найбільш значущим бізнесом цієї платформи, яку користувачі трактують по-різному [18]. Зірки YouTube цінуються публікою за їхню щирість та автентичність, проте часом це має і негативні сторони. Досить часто кенселінг відбувається саме тоді, коли поведінка інфлюенсера не збігається з уявленням про неї аудиторії. Відчуття приналежності до життєвих подій блогера спонукає користувачів об'єднуватися та нібито надає їм право скасовувати публічну особу.

Twitter також є популярною платформою в українському Інтернет-просторі. Вона успішно розвивається завдяки простоті та швидкості використання. Цей ресурс активно залучений у процес скасування осіб, адже саме він є каналом розповсюдження новин та скандалів в Україні та має миттєвий характер. І. Бекші, Дж. Хофман, В. Мейсон та Д. Воутс вважають, що впливові особи є надзвичайно важливими для успішного функціонування

Twitter, враховуючи їхній вклад у розповсюдження інформації. Користувачі цієї соцмережі є не менш впливовими елементами, адже вони можуть створити інфопривід, «запустивши каскад впливу» [12]. Хоча ця платформа не є основним джерелом для реагування на перебіг подій в країні, адже інформація, представлена на ній, не завжди виявлялася правдивою, платформа швидко набуває популярності на теренах України. Більше того, більшість випадків цькування публічних осіб все частіше беруть свій початок саме в Twitter.

Instagram та Facebook мають ширше застосування, ніж вищезазначені платформи. Тоді як YouTube є доволі популярним ресурсом в Україні та займає другу позицію по відвідуваності після пошукової системи Google станом на 2021 рік [3], Twitter ще не користується такою популярністю та не має великої аудиторії, аби отримати таке ж визнання як в інших країнах. Однією з причин цього є популярність іншої соціальної мережі на території нашої країни в період з 2006 по 2017 рік, а саме ВКонтакте, доки її не заблокували в Україні. Після цього українці масово «переселилися» у Facebook та Instagram.

На сьогодні Instagram є головною платформою для скасувань на українському просторі. Це доводить дослідження Plusone Social Impact: понад 60 % українців віком від 18 до 35 років користуються Facebook, понад 80 % – Instagram. Цікавою є статистика користувачів Instagram віком від 18 до 24 років, адже вона складає понад 100 %. Це пояснюється фактом того, що деякі користувачі мають по декілька зареєстрованих акаунтів на цій платформі [2].

Аналізуючи дані цього опитування, доходимо висновку, що частка молодого населення, яке переважно краще стежить за ходом подій в українському суспільстві, є користувачами саме Facebook та Instagram. Тому ця аудиторія швидко реагує на неприйнятну поведінку або висловлювання у соціальних мережах та стає активним учасником кенселінгу: користувачі пересилають дописи публічних осіб знайомим, публікують власну думку про ситуацію в Stories. Далі, якщо особа дійсно відома в українському медіа просторі, скандал можуть «підхопити» журналісти, що в кінцевому результаті

призводить до поганих наслідків для об'єкту скасування – спаплюження або втрати репутації.

Отже, хоча культура скасування та інститут репутації для України є дещо новими явищами, які знаходяться лише на етапі зародження, українці намагаються активніше реагувати на випадки неприпустимої або неадекватної поведінки «лідерів думок», аби викоринити подібні ситуації в медіа та створити цивілізоване та організоване суспільство, яке дбає про те, аби Україну представляли достойні люди.

Висновки до розділу 2

Поняття «інституту репутації» та «скасування» є нерозривними, адже через скасування публічної особи, вона втрачає свою популярність (репутацію, довіру аудиторії). В Україні це явище все ще не до кінця сформоване, на відміну від західних країн. Крім того, за даними досліджень, «культура скасування» не є загальновідомим поняттям для українського суспільства. Це пояснюється зокрема і тим фактом, що в менталітеті українців закладений короткий період планування, тому, швидко захопившись публічною особою, українське суспільство так само швидко «скасовує» її.

Найчастіше публічні особи піддаються кенселінгу в культурній, політичній та економічній сферах. Серед основних причин для скасування публічної особи в Україні виділено: некоректні висловлювання про жінок або чоловіків (ознаки мезогінії), випадки сексуального домагання, нехтування культурними та національними традиціями (в культурній сфері), а також корупція та зв'язки з окупаційною владою (в економічній та політичній сферах).

Найактивнішими учасниками процесу кенселінгу в Україні є молоді люди від 18 до 35 років. Instagram вважається головною платформою для скасувань на українському просторі.

З ВПЛИВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ НА МЕХАНІЗМ СКАСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ОСІБ (АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЙ ІНТЕРНЕТ-ВИДАНЬ ТА РЕАКЦІЇ ЇХ АУДИТОРІЇ)

З початком повномасштабного вторгнення Росії на територію України у нашій державі відбулися відчутні зміни, що у свою чергу мали неабиякий вплив на чинники скасування публічної особи. Аби їх проаналізувати, ми обрали два українських Інтернет-видання – «Українську правду» [7] та «ТСН» [4], відібрали основні випадки скасування публічних осіб з різних сфер діяльності. Видання для аналізу публікацій було обрано за принципом лояльності до чинної влади: більш лояльним у цьому випадку виступає «ТСН». Об'єктами цього дослідження стали публікації даних видань у період від 1 вересня 2023 року до 1 березня 2024 року, аби розглянути найактуальніші події та прослідкувати, які чинники скасування публічних осіб наразі є найбільш розповсюдженими в українському суспільстві.

В дослідженні було використано контент-аналіз (підрахунок кількості новин з кожної зі сфер діяльності в кожному з видань) та традиційний аналіз документів, а саме публікацій, які розміщувались в Інтернет-виданнях.

Основними пунктами плану аналізу Інтернет-видань були:

- Привід для скандалу;
- Ініціатор скандалу: ЗМІ або Інтернет-користувачі;
- Сфера діяльності, у якій відбувається скасування;
- Що саме призвело до скасування: висловлювання чи дія;
- Чи відбулося скасування в результаті;
- Як довго публічна особа обговорювалася в суспільстві;
- Якими були наслідки скасування для публічної особи;
- Якою була реакція аудиторії Інтернет-видань на випадки скасування.

У публікаціях «Української правди» та «ТСН» у цей період найбільш резонансними стали події у релігійній, економічній, політичній, освітній та культурній сферах. Так, наприклад, 2 вересня 2023 року на сторінках обох видань з'явилася стаття про священнослужителя Української православної церкви Московського патріархату митрополита Онуфрія, у них було надано фото колишньої резиденції предстоятеля на території Києво-Печерської лаври, де чоловік проводив молитви за військовополонених країни-агресорки під час повномасштабного вторгнення. Джерелом, на яке посилалися обидва видання, є проект «Схеми», який викриває високопосадову корупцію. Крім того, журналісти нагадали, що в митрополита Онуфрія та ще понад 20 представників Української православної церкви Московського патріархату виявили російське громадянство у квітні 2023 року. Під публікацією на сторінці «Української правди» бачимо коментарі українців, обурених ситуацією в релігійній сфері. Кожен коментатор негативно ставиться до Московського патріархату та вважає за потрібне викоринити цю структуру (див. додаток А).

Ще одним релігійним скандалом стало викриття на пропаганді комуністичного режиму священника УПЦ МП. Новина про церковника Віталія Хромея з'явилася на сторінці видання «Українська правда» 7 вересня 2023 року. За даними Служби безпеки України, священнослужитель усіляко намагався не допустити переходу громади до ПЦУ. На своїй сторінці у соціальних мережах Віталій Хромей пропагував комуністичний режим та розповсюджував радянську символіку. У ході слідчих дій Служба безпеки України провела обшуки та вилучила агітаційно-пропагандистські матеріали та повідомила настоятелю про підозру. Таким чином, бачимо, що саме ЗМІ були першими, хто доніс інформацію про скандал до суспільства. Реакція читачів «Української правди» є подібною до коментарів під попередньою публікацією: лише негативні коментарі, жодного в підтримку священнослужителя (див. додаток А). Після оголошення підозри Віталію

Хромею, що є скасуванням священнослужителя, скандал більше не обговорювався українцями.

Схожий релігійний скандал висвітлила «Українська правда» і в жовтні 2023. Мова йшла про черкаського священнослужителя, якому на початку 2023 року оголосили про підозру. Як наслідок, митрополит перебував під домашнім арештом. Проте, за даними СБУ, це не зупинило чоловіка від нових записів провокативних відео, де він неодноразово ображав вірян інших конфесій та пропагував путінський режим. Чоловікові загрожує до трьох років позбавлення волі. І знову бачимо, що реакція аудиторії незмінна: українці вимагають заборонити РПЦ в Україні (див. додаток А).

Ще один випадок скасування священнослужителя видання опублікувало 29 лютого 2024 року. Митрополит Сумської єпархії УПЦ МП, ім'я якого не називається, також ображав почуття віруючих ПЦУ та розповсюджував на своїх сторінках в соцмережах негативні коментарі стосовно представників Православної церкви України. Чоловікові повідомили про підозру в порушенні рівноправності громадян залежно від релігійних переконань. Хоча ситуація та звинувачення є схожими до попередніх, читачі «Української правди» відреагували дещо інакше: багатьом українцям стало незрозуміло, у чому провина священнослужителя, дехто вважає, що звинувачення «висмоктані з пальця», що вказує на неоднозначні думки з приводу скандалу (див. додаток А). Проте, незважаючи на це, ситуація не довго обговорювалася у суспільстві та не мала широкого розголосу.

Останнім випадком скасування у релігійній сфері стало призначення 15 років позбавлення волі священнослужителю на Сумщині, котрий займався збором даних українських військових для Федеральної служби безпеки РФ. «ТСН» опублікувало таку статтю 25 жовтня 2023 року. Видання нагадало, що чоловіка затримали 1 березня 2023 року, на вирок суду він чекав під вартою. Аналізуючи реакції українців в телеграм-каналі «ТСН», бачимо, що абсолютній більшості користувачів таке рішення здалося правильним (див. додаток А). Ця новина також не довго існувала в українському медіапросторі.

Численними є випадки скасування в економічній сфері. 3 вересня 2023 року «Українська правда» та «ТСН» стежили за ходом подій у скандальній справі олігарха Ігоря Коломойського, якому вручили підозру за статтями 190 та 209 КК: шахрайство та легалізація майна, одержаного злочинним шляхом. 3 вересня в обох виданнях з'явилася новина про наявність в олігарха громадянства Ізраїлю та Кіпру, з посиланням на заяву керівника Офісу президента. 6 вересня «Українська правда» опублікувала оновлену інформацію за цією справою: зазначалося, що Коломойський не буде вносити заставу і перебуватиме у СІЗО, адже вважає рішення про обрання запобіжного заходу безпідставним. Останньою новиною про справу скандального бізнесмена впродовж періоду, обраного для даного дослідження, стала публікація від 15 вересня про збільшення розміру застави Коломойському, що була розміщена в обох виданнях. Коментарі під публікаціями про цю публічну особу негативні. Українці дещо звикли до подібних скандалів та в усьому звинувачують владу, оскільки вбачають певну закономірність та толерування корупції в подібних випадках: про це свідчать коментарі «коса на камінь», «це типова ситуація» тощо (див. додаток Б).

Викриття ще одного хабарника відбулося 8 вересня 2023 року. Мова йде про забудовника Максима Микитася, що намагався дати багатомільйонний хабар мерові Дніпра Борису Філатову. Проте цей скандальний випадок можна вважати прикладом того, що культура скасування в Україні ще на етапі зародження, оскільки згодом Микитась фігурував у ще одній справі, пов'язаній із заволодінням коштів Міністерства оборони на будівництві складів боеприпасів. Завершенням у цій справі стала відмова судді брати чоловіка під варту і застосування цілодобового домашнього арешту. Публічного обговорення цієї ситуації не було на сторінках ані «Української правди», ані «ТСН».

2 жовтня 2023 року обидва видання поширили новину про затримання мера Сум під час надання ним хабаря на суму 1,4 млн. грн. А вже в кінці місяця, 26 жовтня, в «Українській правді» з'явилася публікація щодо обшуків

у виконувачки обов'язків мера Сум та виконувача обов'язків міського голови Чернігова. Видання також нагадало, що стало передумовою проведення обшуків: у жовтні було затримано мера Сум Олександра Лисенка та директора одного з департаментів міської ради Олександра Журби під час передачі хабаря. Після цього мера затримали та відсторонили від виконання обов'язків, обрали запобіжний захід, що дозволило чоловікові вийти під заставу. Аналізуючи цю ситуацію, бачимо, що особу було скасовано: Лисенка звільнили з посади. Щодо виконувачки обов'язків мера, Юлії Павлик, інформації не було надано. Реакція суспільства була двоякою: люди обурилися з приводу колишнього мера Лисенка через хабар, але в той же час почали виправдовувати Павлик. Крім того, суспільне обурення спричинила і партія, до якої належить Лисенко (див. додаток Б). Обшуки у виконувача обов'язків мера Чернігова проводилися з наміром перевірки законності його виїзду за кордон. Чоловікові було оформлено відрядження до Німеччини, проте держслужбовець також відвідав Францію, Бельгію, Польщу та Нідерланди. Обставини справи з'ясовуються.

Ще одним економічним скандалом, який поширила «Українська правда», стало розслідування, яке провели журналісти Bihus.Info, щодо маєтків, якими до сих пір володіють Віктор Медведчук та Оксана Марченко. Досліджуючи, як подружжю вдається сплачувати послуги з охорони, журналісти виявили, що завгосп Медведчука допомагає працевластувати сплачувати послуги поліції попри блокування активів подружжя. Реакція українців не забарилася: люди почали критикувати, перш за все, чинну владу (див. додаток Б). Цей скандал є прикладом того, що, хоча Медведчука та Марченко скасували в українському суспільстві, вони знайшли обхідний шлях задля подальшого контролю колишньої власності. Це вказує на «короткочасну пам'ять» українців, адже дуже часто в нашій державі подібні випадки скасування дуже швидко забуваються, а девіантна поведінка публічних осіб, яких піддали кенселінгу, подекуди навіть толерується.

19 січня поточного року на сторінці «Української правди» з'явився черговий матеріал про викриття схеми привласнення державних коштів. Мова йшла про затримання начальника управління Командування Сил підтримки Збройних сил України та гендиректора компанії-постачальника оборонних товарів. За даними слідства, чоловіки створили схему хабарів під час укладання контрактів. СБУ викрило фігурантів під час передачі першого хабаря у розмірі 14,6 тисяч доларів. Суд обрав обом чоловікам запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з правом внесення застави, що складає 10 млн. грн. кожному. Аналізуючи коментарі українців, бачимо, що майже кожен читач не вірить у скасування цих публічних осіб: це простежуємо у фразі «через тиждень вони кудись зникнуть, а потім все забудеться». Також українці не довіряють владі: «коли не поділились...», «генералів забагато, кришують хабарників, треба чистити генералітет» тощо (див. додаток Б). Новина не довго існувала в інфопросторі, а про долю фігурантів справи більше інформації не з'являлося.

Ще одним економічним скандалом стала новина про звільнення під заставу бізнесмена Ігоря Мезепи, що з'явилась в «Українській правді» 23 січня 2024 року. Чоловік отримав підозру про оволодіння землею біля Київської ГЕС. І знову читачі обурились з приводу цього інциденту, зазначивши, що «мають сумніви, чи пішли ті гроші в бюджет країни» (див. додаток Б). Можемо простежити певну закономірність у відповідях українців, коли ЗМІ висвітлюють справи про корупцію серед високопосадовців: отримуючи інформацію про випадки викриття осіб, що привласнили державні кошти, народ скаржиться на владу в цілому та вимагає скасування державних зрадників, проте в той же час швидко переключається на інші резонансні справи, нехтуючи необхідністю покарати винних.

«ТСН» також висвітлювало новини про корупцію. Так, наприклад, на сторінці видання 29 вересня 2023 року опублікували інформацію щодо затримання судді з Одещини під час отримання хабаря у розмірі 50 тисяч грн. для ухвалення рішень у цивільній справі. Співробітники правоохоронних

органів вказали, що попередньо судді інкримінують одержання хабаря в особливо великому розмірі. Подібною за темою є і новина від 4 жовтня 2023 року, яку висвітлили обидва видання. У ній повідомляється про виявлення необґрунтованих активів на суму 1,8 млн. грн. у працівника полтавського військкомату. Видання зазначили, що справу посадовця передано до антикорупційної прокуратури для подальшого вирішення питання. Надалі у жодному з видань не було представлено жодних деталей щодо цих справ.

Ще однією справою про розкрадання коштів, призначених на забезпечення Збройних сил, є затримання керівника одного з Головних управлінь Міністерства оборони. Цю новину висвітлила «Українська правда» 22 грудня з посиланням на Офіс генпрокурора, СБУ та Міноборони. За поданою інформацією, фігурант справи про розкрадання коштів підписав угоду про придбання партії артилерійських снарядів для українських військових. Було визначено, що на рахунки фірми-посередника зараховували майже 1,5 млрд. грн., що на 30% вище за вартість продукції за прямим договором. Зловмисникові загрожує до 15 років позбавлення волі, слідство триває. І знову українці вкрай обурені: вони знову звинувачують владу, пропонують власні методи «розплати» з посадовцем (див. додаток Б). Отже, українське суспільство вкрай гостро реагує на справи, що стосуються розкрадання коштів, призначених для забезпечення українських захисників.

В кінці грудня 2023 року країну сколихнув ще один економічний скандал, що став найбільш резонансним випадком надання хабаря. Мова йшла про львівського бізнесмена, одного із найбільших постачальників Міністерства оборони, Ігоря Гринкевича. Обидва видання публікували на своїх сторінках новини впродовж усього процесу розслідування справи. Цей випадок став одним із найбільш обговорюваних у суспільстві у період, обраний для дослідження: новини, пов'язані з родиною Гринкевичів, поширювалися в медіа протягом січня 2024 року майже щодня. Спочатку на сторінках обох видань 9 січня з'явилася інформація про розірвання Міністерством оборони контрактів з компаніями, пов'язаними з родиною

Ігоря Гринкевича. 11 січня в мережі з'явилася інформація про елітну нерухомість, зброю та дороговартісні автомобілі, на які було накладено арешти. Також в цей день обидва видання опублікували новину про звільнення дружини Гринкевича з «Львівської політехніки», де жінка працювала на посаді професорки кафедри маркетингу та логістики. Наступного дня в «Українській правді» опублікували усі деталі затримання бізнесмена та коротко описали хід подій впродовж процесу слідства.

17 січня на сторінці видання з'явилося одразу дві новини, пов'язаних з родиною Гринкевичів: про рішення Міністерства оборони розірвати контракт із компанією «Трейд лайнс рітейл», що тісно пов'язана з Ігорем Гринкевичем та про розрив стосунків Романа Гринкевича (сина Ігоря Гринкевича) із харківською художницею Сонею Морозюк, яка також підпала під «гарячу руку» обурених українців. В адресу дівчини лунали різні звинувачення, Державне бюро розслідувань наклало арешт на майно художниці, а сама Морозюк стикнулася з купою хейту в соціальних мережах, де українці почали власні розслідування щодо статків дівчини.

Наступного дня, 18 січня, «Українська правда» знову публікує новину про скандальну родину: сина львівського бізнесмена, Романа, оголосили в розшук та оголосили про підозру у шахрайстві та участі у злочинному угрупованні. Невдовзі, 22 січня, ЗМІ оголосили про його затримання та рішення про перебування під вартою до 17 березня 2024 року з можливістю внесення застави. 31 січня в стрічці новин «ТСН» з'явилась інформація стосовно дружини Ігоря Гринкевича, Світлани, яка передала під заставу усю елітну нерухомість напередодні арешту чоловіка. Видання посилається на розслідування від hromadske.

Оскільки скандал з родиною Гринкевичів став одним з найбільш обговорюваних в українському медіапросторі, користувачі соціальних мереж активно виражали свої невдоволення та ділилися думками стосовно ситуації. Аналізуючи коментарі читачів «Української правди», бачимо, що з кожним наступним корупційним скандалом суспільне невдоволення зростає все

більше, а довіра до влади зменшується, люди створюють власні припущення щодо можливого перебігу подій не на користь держави, підозрюють владу у співпраці з корупціонерами та державними зрадниками (див. додаток Б). Хоча скандальна справа Гринкевичів було добре висвітлена у ЗМІ та перебувала в інфопросторі доволі довгий час, наразі точно не відомо, чи отримають фігуранти справи справедливе покарання, тому не можна оцінити масштаб наслідків скасування родини.

Наступною сферою, у якій найчастіше відбувалися випадки скасування за останні пів року, є політична. Аналіз ситуацій скасування публічних осіб в політичній сфері є доволі важливим та цікавим особливо під час війни, адже до політичних діячів наразі прикута велика увага як українців, так і іноземних громадян. Тому необхідно розуміти, чи відбувається скасування по відношенню до політиків у разі їхньої девіантної поведінки або висловлювань загалом та як саме воно відбувається.

Окрім новин у справі Коломойського, 15 вересня також стало відомо про проведення обшуків у народного депутата Нестора Шуфрича та виявлення матеріалів, що свідчать про антиукраїнську діяльність (медалі та кітелі збройних сил РФ, георгіївські стрічки, тощо). Ця новина з'явилася в обох виданнях. Аналізуючи коментарі до цієї публікації, вбачаємо дещо інший «настрій» українців: хоча ставлення до Шуфрича у абсолютної більшості коментаторів негативне, люди не вбачають проблеми у виявленні даних матеріалів, вони наголошують на необхідності скасування нардепа за більш серйозні злочини (див. додаток В). 20 вересня стало відомо про звільнення чоловіка з посади. Тож бачимо, що у випадку Шуфрича культура скасування певним чином спрацювала: нардепу оголосили підозру в державній зраді та лишили посади.

Також стало відомо про затримання Службою безпеки України кума Медведчука, керівника обласного осередку партії ОПЗЖ (що нині є забороненою), що очолював угруповання, яке займалося рекетом в прикордонному регіоні на Закарпатті. Цю новину опублікувало видання

«Українська правда» 7 жовтня з посиланням на пресслужбу СБУ. У цьому випадку скасування спрацювало: фігурантам справи оголосили про підозру про вимагання в умовах воєнного стану, що передбачає до дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією майна. Під публікацією з цією новиною бачимо лише позитивні коментарі з подяками внутрішнім органам за викриття злочинних угруповань (див. додаток В). Варто зазначити, що цей випадок є першим за час аналізу, коли коментатори не засуджують дії влади, не підозрюють її у співпраці з фігурантами, а висловлюють вдячність за сумлінне виконання обов'язків.

Ще одним скандальним випадком у політичній сфері стала новина про російське громадянство дружини заступника голови Національної поліції Дмитра Тишлека. Про це повідомила «Українська правда» 26 жовтня минулого року з посиланням на розслідування Bihus.Info. Ця новина підняла бурхливу дискусію серед читачів видання: дехто вважає, що це не є сюрпризом для народу нашої країни, оскільки «заносиш кому треба і навіть чорта лисого можуть поставити на посаду», в той час як деякі коментатори обурені нехтуванням законів України та з докором зазначають, що «немає за кого воювати» (див. додаток В). Реакція влади на розслідування була швидкою: вже наступного дня, 28 жовтня, з'явилася інформація, що Тилешка тимчасово відсторонили від посади, а 19 грудня чоловік сам написав рапорт про звільнення з посади. Цей випадок став гарним прикладом того, що ЗМІ можуть впливати не лише на своїх читачів, але і на рішення високопосадовців щодо осіб, які загрожують державній безпеці, що вказує на певні позитивні зрушення у бік розвитку інституту репутації та культури скасування в Україні.

В кінці року обшуки провели і в міськраді та міського голови Ужгорода. Про це написала «Українська правда» 1 листопада з посиланням на власні джерела в правоохоронних органах. Видання пояснило, що обшуки проводилися задля визначення обставин перетинання кордону місцевими депутатами. Читачі видання відреагували досить неоднозначно: з одного боку, люди радіють змінам в органах влади, але з іншого – мають сумніви стосовно

того, що зміни підуть на краще (див. додаток В). Надалі подробиць справи не було надано, тому можна припустити, що ця ситуація майже не вплинула на репутацію голови.

Наступною новиною, що сколихнула країну, стала інформація про виїзд за кордон скандального блогера Олексія Арестовича. 1 лютого 2024 року журналістський антикорупційний центр повідомив, що Арестович виїхав з України за допомогою листа Головного управління розвідки Міноборони та наразі перебуває у Нью-Йорку (США). Про це написали обидва видання. Проте Головне управління розвідки спростувало цю версію. 13 лютого блогера зустріли в Монако. Реакція українців була вкрай негативною: люди закликали співвітчизників закордоном розібратися з Арестовичем та висловлювали свою думку стосовно бездіяльності влади щодо подібних випадків незаконного виїзду з країни (див. додаток В).

Хоча випадки скасування у культурній сфері за період, взятий для аналізу, не є численними, деякі з них стали найбільш резонансними. Прикладом такого випадку є мовний скандал, який висвітлили обидва видання. Мова йде про українську філологиню Ірину Фаріон, яка 5 листопада 2023 року в ефірі програми «Рандеву з Яніною Соколовою» некоректно висловилася на адресу російськомовних українських військових, заявивши, що не може вважати їх українцями. Суспільство гостро відреагувало на її слова: новина розлетілася по всіх соцмережах, велика кількість культурних та політичних діячів ділилися своїми негативними думками щодо висловлювань Фаріон. На що професорка активно відреагувала у своєму телеграм-каналі, назвавши українців, що не розділяють її позицію, «бидломасою», «сміттям», «москворотими», «бидлом» (див. додаток Г). Проте цікавою є відповідь аудиторії: аналізуючи реакції на публікації, бачимо, що абсолютна більшість людей не погоджується з думкою Фаріон.

А вже 7 листопада на корпусі Львівської політехніки, де викладає мовознавиця, розмістили листівки з написами, що свідчили про бажання студентів звільнити професорку з посади. Увечері того ж дня керівництво ВНЗ

на своєму офіційному сайті зазначило, що не несе відповідальності за думки та висловлювання студентів та викладачів поза учбовим закладом. 8 листопада «Українська правда» з посиланням на сторінку Львівської політехніки в соцмережах заявило, що студенти університету заявили про необхідність перевірити твердження філологині щодо порушення статті про «образу честі та гідності військових ЗСУ». Крім того, молодь заявила, що, хоча зросійщення українського населення відбувалося століттями, ми не можемо нехтувати прогресом українзації наразі, а доведенням даної справи до кінця доцільно займатися вже після перемоги. 9 листопада стало відомо, що Міністерство освіти стало на підтримку студентів, зазначивши, що університети мають виконувати функцію не лише передачі знань, але і виховання гідної молоді, що поважає українських воїнів, тому педагоги повинні підлягати під ці обов'язкові вимоги, аби виховати достойних громадян.

Описуючи хід подій цього скандалу, видання «Українська правда» посилається на «Суспільне», що надіслало запит до Міністерства освіти з метою з'ясування ситуації. Журналісти «Суспільного» поцікавилися у професорки, що вона думає з приводу ситуації, що склалася, на що Ірина Фаріон звернулася до закону про мову та вкотре наголосила на гострій необхідності спілкуватися у війську виключно українською.

Проте скандальна філологиня не обмежилася простою критикою російськомовних українців, Ірина Фаріон, у спробах знайти підтримку, підставила українця на тимчасово окупованій території. Мова йде про новину, яку опублікувало обидва видання 13 листопада, у якій йдеться про лист підтримки Фаріон від проукраїнського студента з Криму, який професорка опублікувала у своєму телеграм-каналі. При цьому дані хлопця жінка не приховала, на що отримала зауваження від аудиторії в коментарях до допису. На що пані Фаріон різко відповіла, що нічого приховувати не збирається та пригрозила коментаторам «блоком» (див. додаток Г). Аналізуючи реакції на дане повідомлення, бачимо, що підтримує професорку вкрай мало людей.

Така поведінка Ірини Фаріон призвела до негативних наслідків для студента, про які застерігали українці в коментарях до допису: російські телеграм-канали зазначили, що до Максима завітала ФСБ та затримала його. Після цього мережею ширилися відео з вибаченнями юнака. Надалі про подальшу долю студента не надходило жодної інформації, а сама Фаріон ніяк не прокоментувала ані відео з «каятттям» хлопця, ані власні дії, що наразили Максима на небезпеку. У цей же день в «Українській правді» було опубліковано реакцію представників влади: Таміла Ташева, представниця президента в Криму, заявила, що публікація листа студента з його даними є злочином. Свою позицію стосовно ситуації висловив і уповноважений з прав людини ВРУ Дмитро Лубінець. Він стверджував, що вже звернувся до СБУ із закликом розглянути дії Фаріон за фактом оприлюднення конфіденційної інформації.

Протиправні дії Фаріон все більше підбурювали українське суспільство і 14 листопада студенти Львівської політехніки влаштували протест із вимогою звільнення професорки з ВНЗ. Керівництво університету оприлюднило заяву, у якій вказало про намір детально розібратися в подробицях мовного скандалу та висловити свою позицію 22 листопада.

Пані Фаріон свою тактику поведінки не змінила та продовжила сперечатися як з аудиторією, так і з військовими в соцмережах. Так, наприклад, мовознавиця попросила військове командування України звернути увагу на «хамське», на думку Фаріон, ставлення до неї з боку військових Максима Жоріна та Богдана Кротеви́ча, які буцімто ганьблять честь українського військовослужбовця. Мова йшла про дописи військових в офіційному телеграм-каналі третьої окремої штурмової бригади, де Максим Жорін у нецензурній формі звертається до професорки та закликає правоохоронні органи розібратися з протиправними висловлюваннями та поведінкою Фаріон.

Скандал із мовознавицею не вщух: 15 листопада і «Українська правда», і «ТСН», спираючись на дані пресслужби СБУ, опублікували новину про те,

що Служба безпеки України відреагувала на численні прохання українців – розпочала кримінальне провадження та заявила про перевірку висловлювань та дописів філологині. Після цього керівництво Львівської політехніки оголосило про звільнення Фаріон з посади професорки кафедри української мови, на що жінка відреагувала у вигляді заяви про підготовку позову до суду, який подала 7 грудня.

На тлі скандалу 16 листопада національна рада з питань телебачення та радіомовлення оголосила про перевірку 5 каналу, де транслювалося інтерв'ю з Іриною Фаріон, на предмет порушення закону «Про медіа» через розповсюдження дискримінаційних повідомлень стосовно національності, віку, статі тощо. Перевірку запланували провести з 7 по 15 грудня 2023 року. На цьому моменті публічні коментарі Ірини Фаріон не з'являлися в жодному з аналізованих видань, проте ситуація обговорювалася в суспільстві доволі тривалий час. Українців обурило зухвалість у висловах філологині та її неготовність визнати свою помилку хоча б щодо розголошення персональних даних студента з Криму, якого вона наразила на небезпеку.

Окрім вищезазначеного випадку скасування, у даний період обидва видання розміщали публікації про інші ситуації кенселінгу публічних осіб з культурної сфери. Так, наприклад, обидва видання 3 січня 2024 року висвітлили ще один випадок, який обурило українців. До того ж, саме у цьому разі саме суспільство було ініціатором скасування. Мова йде про номер студії «Квартал 95», де акторка зіграла переселенку зі Скадовська, що перебуває на Закарпатті та робить спроби у спілкуванні українською. Аби передати мову героїні, актори навмисно перекручували звучання слів. Фразою, що розлетілася мережею та спричинила хвилю хейту, стала відповідь на запитання, чому жінка не говорила українською. Вона відповіла, що все життя говорила російською, бо «сіСькадовська» (зі Скадовська). Мер Скадовська заявив, що студія повинна вибачитись перед громадянами за такий образливий жарт, а редакторка видання «Кавун.City» поскаржилася на канал «1+1» до Комісії з журналістської етики. В решті-решт, медіахолдинг «1+1 media»

перепросив в українців за образливу сценку та заявив, що видалить уривок. Щодо цієї ситуації висловилися й інші діячі, зокрема, журналісти. Вони вкотре висловили негативні коментарі, а деякі закликали уповноваженого з прав людини ВРУ Дмитра Лубінця вплинути на ситуацію так само, як і у випадку з Іриною Фаріон. Читачі «Української правди» також залишили коментарі, проте думки дещо різняться: дехто вважає, що такий гумор має право на існування, тоді як більшість людей стверджує, що у стані війни та травматичного досвіду багатьох українців, такі жарти є неприпустимими (див. додаток Г). Оскільки як актори, так і медіахолдинг в цілому попросили вибачення за некоректний жарт, українці перестали обговорювати дану тему та «прийняли вибачення». Наразі бачимо, що студія продовжує проводити виступи і, хоча і репутацію було зіпсовано, остаточного скасування не відбулося.

Останнім випадком скасування публічної особи в культурній сфері стало оголошення підозри українській співачці Таїсії Повалій. Про це повідомило видання «Українська правда» 15 лютого цього року з посиланням на пресслужбу СБУ. Правоохоронцями було зібрано докази колабораційної діяльності з окупантами. Співачка виїхала до держави-агресора та отримала російське громадянство. Служба безпеки додала, що Повалій проводила концерти на тимчасово окупованих територіях Луганщини у вересні 2023 року, публічно підтримувала окупантів. Суспільство гостро та однозначно відреагувало стосовно підозри Повалій: на сторінці «Української правди» бачимо лише образи в сторону зрадниці та думки про те, що це потрібно було зробити вже давно (див. додаток Г). У цьому випадку українське суспільство вже остаточно закенселило Повалій на загальнодержавному рівні.

За період, взятий для аналізу, «Українська правда» також висвітлила два випадки скасування в освітній сфері. Обидва відбулися у вересні минулого року та були пов'язані із плагіатом: 8 вересня видання опублікувало новину про припинення виборів на посаду ректора медуніверситету у Вінниці через можливу наявність плагіату в наукових роботах одного з кандидатів, а 25

вересня з'явилася новина про обвинувачення у порушенні авторських прав на переклад одного з професорів кафедри східних мов КНУ імені Тараса Шевченка. Обидва випадки не обговорювалися суспільством та їх не можна вважати прикладами скасування.

Таблиця 3.1 Кількість згадування випадків скасування публічних осіб з різних сфер у виданнях «Українська правда» та «ТСН»

Сфера діяльності	Видання	
	«Українська правда»	«ТСН»
Релігійна	4	2
Економічна	9	4
Політична	5	2
Освітня	2	0
Культурна	3	2

Порівнюючи дані в таблиці, бачимо, що видання «Українська правда» висвітлювала більше випадків скасування публічних осіб за згаданий вище період, ніж видання «ТСН» у кожній зі сфер діяльності. Економічна сфера стала найчастіше згадуваною в обох виданнях, тоді як випадки скасування в освітній сфері є найменш розповсюдженими. Найпоширенішими причинами для скасування стали: корупція (економічна сфера), співпраця з ворогом (політична сфера), некоректні висловлювання про військових (культурна сфера).

Таблиця 3.2 Кількість скасованих осіб у кожній сфері діяльності у виданнях «Українська правда» та «ТСН»

Сфера діяльності	Видання	
	«Українська правда»	«ТСН»
Релігійна	4	2
Економічна	5	3
Політична	3	0
Освітня	0	0
Культурна	2	1

У таблиці 3.2 наведено кількість публічних осіб із різних сфер, яких було скасовано українським суспільством. Найкращим є результат в релігійній сфері, адже в усіх випадках осіб було піддано кенселінгу, найгіршою є ситуація в освітній сфері – жодну публічну особу не було скасовано.

У якості прикладу публікації для ознайомлення населення з темою культури скасування та її залучення до розвитку цього явища в нашій державі було розроблено публікацію, яку доцільно використати на освітніх сторінках мережі Instagram. Ця соціальна мережа обрана, оскільки її популярність серед усього населення країни стрімко зростає. Крім того, важливою рушійною силою для розвитку даного явища є освічені люди, тобто особи віком від 35 до 50 років, які проводять в даній мережі все більше часу та дізнаються звідти новини про життя публічних осіб.

Допис складається з фото (див. додаток Д), яке натякає на визначення терміну «культура скасування», аби аудиторія могла зробити певні попередні здогадки про те, що це явище являє собою. Важливо, аби публікація не містила у собі багато тексту, адже лонгриди наразі не є популярними через брак часу на їхнє прочитання, тож в описі до фото подається коротка інформація про дане явище: його сутність, а також його основні позитивні та негативні аспекти. Інформація подана чітко, коротко, структуровано та без використання

складної термінології, аби людина, яка ніколи не чула про дане явище, змогла збагнути, що мається на увазі.

Таким чином, за короткий проміжок часу користувачі дізнаються ключову інформацію про явище скасування. Під дописом доцільно запитати аудиторію про її думки із запропонованої теми, аби розпочати дискусію в коментарях та залучити користувачів до обговорення та відповідей на питання з теми, що є для них цікавими. Також в дописі використано хештеги, за допомогою яких можна залучити на сторінку більше людей. Обрано саме такі хештеги, адже вони якнайкраще інформують про основні поняття, пов'язані з явищем скасування.

Публікацію представлено у рубриці під назвою «Чи знали Ви..?», у якій аудиторії пропонуються різноманітні факти з різних тем. Таким чином, користувачі отримають базове уявлення про явище скасування у ненав'язливій формі, що дозволить вмотивувати їх до подальшого вивчення даної теми.

Оскільки культура скасування є доволі новим явищем для України, і, за даними опитувань, українці не знають, що вона являє собою, необхідно переймати досвід інших країн у цій сфері: залучати до обговорення даної теми іноземних фахівців, проводити наукові конференції, семінари, лекції з науковцями, які займаються її вивченням, всіляко популяризувати важливість дослідження теми скасування.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши публікації «Української правди» та «ТСН» з 1 вересня 2023 року до 1 березня 2024 року, можемо дійти висновку, що в даний період обидва видання публікували новини, націлені на скасування публічних осіб переважно в економічній сфері. Видання «Українська правда» опублікувало більше кейсів скасування публічних осіб, ніж «ТСН». Це говорить про більшу зацікавленість «Української правди» у висвітленні випадків, про які українці мають знати та які не повинні толерувати.

Найбільшого резонансу у суспільстві набули випадки з економічної та культурної сфер. Аналізуючи коментарі та реакції на сторінці та в телеграм-каналі «Української правди», бачимо, що українці негативно налаштовані: майже кожен коментар вказує на недовіру до влади та підозри у її співпраці з державними зрадниками. Найбільше осіб скасовано в релігійній сфері, тоді як найменшою є кількість скасованих осіб в освітній сфері, оскільки вся увага українців наразі прикута до політики та економіки держави. Найрозповсюдженішими причинами скасування стали: співпраця з країною-агресором, наживання на коштах, призначених для забезпечення Збройних сил України та неприйнятні висловлювання про Україну та українських військових. Найдовше обговорювалися українським суспільством два випадки скасування: з економічної сфери (скасування родини Гринкевичів) та з культурної сфери (скасування Ірини Фаріон).

Аналіз публікацій Інтернет-видань показав, що найчастіше саме ЗМІ є ініціаторами скасування. Тому важливою є підтримка незалежних медіа, які сприяють справедливому покаранню публічних осіб за прояви неприйнятної поведінки та висвітлюють факти неупереджено.

Аби покращити практику скасування в Україні, необхідно надавати громадськості можливість брати ситуацію під контроль: у виданнях має бути доступною функція коментування публікацій, адже саме Інтернет-користувачі у наш час мають змогу впливати на хід подій онлайн (читачі коментують та розповсюджують новини та коментарі під публікаціями в соціальних мережах, пересилають друзям та близьким, що дозволяє збільшити поінформованість населення, включаючи і представників влади).

Важливу роль грає виховання освіченої молоді, яка здатна критично мислити та реагувати на прояви девіантної поведінки. Для цього необхідно доводити до відома дітей та підлітків базові знання про явище скасування та важливість правильного підходу до практики кенселінгу, адже важливо, аби це не переростало у прояви агресії по відношенню до інших людей. Аби популяризувати тему культури скасування серед молоді, необхідно

використовувати платформи, у яких молоді люди проводять найбільше вільного часу: Instagram, TikTok, Telegram.

Загалом, хоча культура скасування все ще погано розвинена в нашій державі, наразі ЗМІ починають активно працювати, аби донести суспільству важливість цього явища та закликати публічних осіб до відповідальності за свої дії та висловлювання, що, можливо, допоможе зменшити випадки девіантної поведінки в майбутньому.

ВИСНОВКИ

Практика скасування є однією з визначальних рис сучасного суспільства, що відображає новий спосіб реагування на неприйнятну поведінку публічних осіб. Це явище, яке швидко поширюється через соціальні мережі та інші медіаплатформи, полягає в публічному висловленні непогоди, бойкоту та відмові від підтримки особи або організації через їхні дії, заяви або переконання, які вважаються неприйнятними.

Остракізм, що є першою формою скасування, виявився поширеним явищем серед різних соціальних тварин і в історії різних суспільств. Практика остракізму має своє коріння у давньогрецькій демократії, де вона була запроваджена для захисту від внутрішніх конфліктів.

Протягом останнього десятиліття виникла нова тенденція, відома як «cancel culture» («культура скасування»), яка змінила динаміку влади в публічній сфері завдяки розвитку Інтернету та соціальних мереж. Це призвело до збільшеної вразливості брендів і публічних постатей перед наслідками скасування. Вплив споживачів у цифровій епоху підсилюється, а сама сутність свободи слова зазнала зрушень від демократичної свободи до індивідуальної автономії та самореалізації.

До повномасштабного вторгнення публічні особи в Україні піддавалися кенселінгу в культурній, політичній та економічній сферах. Одними з основних причин для скасування виступали: мезогінія, випадки сексуального домагання, нехтування культурними та національними традиціями, корупція. У лютому 2022 року фокус уваги українців дещо змінився – найбільша увага прикута до висловлювань та дій, що так чи інакше пов'язані з Україною та українськими військовими.

Для аналізу впливу повномасштабного вторгнення на механізм скасування публічних осіб було проаналізовано два українських Інтернет-видання: «Українська правда» та «ТСН». Публікаціями, які було обрано для аналізу, стали випадки скасування публічних осіб у період з 1 вересня 2023

року до 1 березня 2024 року. У ході відбору новин для аналізу було виявлено сфери діяльності, у яких найчастіше відбувалися випадки кенселінгу: релігійна, економічна, політична, освітня та культурна.

В дослідженні було використано контент-аналіз (підррахунок кількості новин з кожної зі сфер діяльності в кожному з видань) та традиційний аналіз документів, а саме публікацій, які розміщувались в Інтернет-виданнях.

Основними пунктами плану аналізу Інтернет-видань були:

- Привід для скандалу;
- Ініціатор скандалу: ЗМІ або Інтернет-користувачі;
- Сфера діяльності, у якій відбувається скасування;
- Що саме призвело до скасування: висловлювання чи дія;
- Чи відбулося скасування в результаті;
- Як довго публічна особа обговорювалася в суспільстві;
- Якими були наслідки скасування для публічної особи;
- Якою була реакція аудиторії Інтернет-видань на випадки скасування.

Аналіз Інтернет-видання «Українська правда» показав, що найчастіше саме ЗМІ доводять до відома українців новини про девіантну поведінку певних публічних осіб. Загалом за період, взятий для аналізу, видання опублікувало 23 новини, пов'язані з випадками кенселінгу, з них 4 новини з релігійної сфери, 9 – з економічної, 5 – з політичної, 2 – з освітньої та 3 – з культурної. В результаті скасовано було 14 осіб: 4 з релігійної сфери, 5 – з економічної, 3 – з політичної, 2 – з культурної та жодної з освітньої сфери. Отже, бачимо, що у більшості випадків осіб було скасовано, що говорить про позитивну тенденцію: все більше публічних осіб несуть негативні репутаційні наслідки через свої дії та висловлювання. Коментарі на сторінці видання дали змогу проаналізувати реакцію аудиторії: абсолютна більшість коментарів суто негативна, люди скаржаться на владу та підозрюють її у толеруванні таких випадків.

Ситуація з Інтернет-виданням «ТСН» дещо інша: насамперед, у ньому було оприлюднено менше публікацій про скасування – 10 (2 – з релігійної сфери, 4 – з економічної, 2 – з політичної, 2 – з культурної та жодної новини з освітньої сфери). Як наслідок, скасовано було всього 6 осіб (2 – з релігійної сфери, 3 – з економічної та 1 – з культурної, тоді як з політичної та освітньої сфер – жодної). Коментарі на сторінці видання відсутні, що говорить про його неготовність надавати читачам «свободу дій». В Телеграм-каналі видання ситуація подібна: коментарі відсутні, тому єдиною можливістю проаналізувати думки громадськості є дослідження реакцій на публікаціях, що і було застосовано в ході аналізу.

Незважаючи на велику кількість випадків скасування впродовж періоду, взятого для аналізу, сферою, у якій було найбільше ситуацій кенселінгу з негативними наслідками для публічної особи, стала релігійна, тоді як освітня сфера налічує найменше таких випадків. Це пояснюється тим, що українці повністю занурені в контекст війни, а їхня увага прикута до більш глобальних тем: корупції, політичних скандалів та гострих висловлювань щодо держави та українських захисників. Саме тому найбільш резонансними стали скандали, пов'язані зі скасуванням родини Гринкевичів (економічна сфера) та мовознавиці Ірини Фаріон (культурна сфера). Висвітлення виданнями девіантної поведінки публічних осіб в різних сферах діяльності спонукало громадськість до дій: найчастіше українці використовували соціальні мережі та сайти видань для висловлення власної позиції щодо даних випадків, а також виходили на мітинги в знак незгоди зі словами конкретних осіб (як, наприклад, студенти Львівської політехніки влаштували протест з вимогою звільнити професорку Ірину Фаріон).

Аналіз інтернет-публікацій показав, що найчастіше українське суспільство «карало» публічних осіб за співпрацю з країною-агресором, привласнення коштів, призначених для забезпечення українського війська, неприйнятні висловлювання про Україну та українських військових.

Отже, за результатами дослідження випадків скасування публічних осіб до та під час повномасштабної війни, можемо зазначити, що культура скасування в Україні все ще знаходиться на етапі зародження, оскільки покарання за недоречні, а подекуди неприйнятні висловлювання та дії, публічні особи несуть вкрай рідко. Проте не можна не помітити і позитивних зрушень в цьому напрямку, адже, завдяки ЗМІ осягнення важливості покарання за прояви девіантної поведінки зростає серед населення та люди починають діяти, активно висловлюючи власну позицію. Аби розвивати культуру скасування в нашій державі і надалі, необхідно:

- підтримувати незалежні ЗМІ, які сприяють якісному та правдивому інформуванню населення щодо діяльності та висловлювань публічних осіб;
- популяризувати виховання свідомих громадян, які вміють аналізувати інформацію критично, можуть активно реагувати на ці явища та які здатні розуміти різницю між захистом свободи слова та відповідальністю за негативні наслідки своїх вчинків;
- перейняти позитивний досвід скасування публічних осіб в розвинених демократичних державах;
- надавати аудиторії Інтернет-видань можливість коментувати публікації, аби вони були залученими в соціально-політичне життя країни та могли впливати на поінформованість співгромадян про випадки скасування;
- розширювати поінформованість населення, особливо молоді, про явище скасування, використовуючи для цього усі наявні освітні ресурси, перш за все, соціальні мережі та месенджери, адже це місця, де молоддь та люди середнього віку проводить найбільше вільного часу: створювати інформативні дописи із ключовими фактами про культуру кенселінгу, залучати читачів до обговорення цієї теми в коментарях, за можливості запрошувати до відповідей на запитання експертів з даного питання, проводити прямі ефіри з фахівцями з питань, що цікавлять аудиторію в рамках теми скасування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Без суду та слідства. Наскільки законною є культура скасування. *Юридична Газета* : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/bez-sudu-ta-slidstva-naskilki-zakonnoyu-e-kultura-skasuvannya.html> (дата звернення: 10.01.2024).
2. Дослідження Plusone Social Impact. *Plusone* : веб-сайт. URL: <https://plusone.com.ua/> (дата звернення: 15.02.2024).
3. Жиленко Д. Рейтинг популярних сайтів за вересень 2021. *KANTAR*: веб-сайт. URL: <https://tns-ua.com/news/rejting-populyarnih-saytiv-za-veresen-2021> (дата звернення: 10.02.2024).
4. Новини України і світу. *TCH* : веб-сайт. URL: <https://tsn.ua/> (дата звернення: 09.03.2024).
5. Прокопишин-Рашкевич Л. М., Мороз Є. Т. Інститут репутації бізнесу в Україні: особливості формування та культура скасування // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2022. Т. 6, № 2. С. 100 – 111.
6. Тренди, глобальні виклики та ставлення до політики. *YOUkraina* : веб-сайт. URL: <https://bit.ly/3HrW9Gs> (дата звернення: 10.01.2024).
7. Українська правда – новини онлайн про Україну. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 09.03.2024).
8. Adler A. The education of children (E. & F. Jensen, Trans.). Chicago: Regnery, 1970. 309 p.
9. Aktan C. C. Tiran“lara Ya Sürgün, Ya Ölüm, Antik Atina“da Tiranlık ve Lider Despotizmi“nden Kurtuluş Yolu: Siyasi Sürgün (Ostrasizm / Ostracism) ve Tiran Katli (Tiranside) // Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi. 2021. Cilt. 13, № 2. S. 259–300.

10. Allen A. B., Badcock P. B. The social risk hypothesis of depression: Evolutionary, psychosocial, and neurobiological perspectives // *Psychological Bulletin*. 2003. № 129. P. 887– 913.
11. Andrewes A. *The Greek Tyrants*. Hutchinson's University Library. 1956. 165 p.
12. Bakshy E., Hofman J. M., Mason W., Watts D. J. Everyone's an Influencer: Quantifying Influence on Twitter. *Proceedings of the Forth International Conference on Web Search and Web Data Mining*. 9-12 February 2011. Hong Kong, China.
13. Balkin J. M. *Digital Speech and Democratic Culture: a Theory of Freedom of Expression for the Information Society* // *New York University Law Review*. 2004. Vol. 79, № 1. 55 p.
14. Baumeister R. F., Leary M. R. The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation // *Psychological Bulletin*. 1995. № 117. P. 497–529.
15. Bimber B., Copeland L., Zuniga G. Political consumerism: Civic engagement and the social media connection // *Sage Journals: New Media and Society*. 2013. № 16 (3). P. 488–506.
16. Bridges K.M. Language on the Move: “Cancel culture,” “Critical Race Theory,” and the Digital Public Sphere // *Yale Law Review*. 2021. Vol. 131. URL: <https://www.yalelawjournal.org/forum/language-on-the-move> (date of access: 15.12.2023)
17. Burger J. M. *Desire for control: Personality, social and clinical perspectives*. New York: Plenum, 1992. 196 p.
18. Burgess J., Green J. *YouTube: Online Video and Participatory Culture*. Polity Press. 2018. 180 p.
19. Cartwright M. Greek Society. *Ancient History Encyclopedia*. URL: <http://www.ancient.eu/article/483> (date of access: 15.12.2023).
20. Case T. I., Williams K. D. Ostracism: A metaphor for death. In J. Greenberg, S. L. Koole, & T. Pyszczynski (Eds.). *Handbook of experimental existential psychology*. New York: Guilford Press, 2004. P. 336–351.

21. Cialdini R. B., Trost M. R. Social influence: Social norms, conformity and compliance. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, G. Lindzey (Eds.) // The handbook of social psychology (4th ed.). New York: McGraw-Hill. 1998. P. 151–192.
22. Clark D. Drag them: A brief etymology of so-called ‘cancel culture’ // Communication and the Public. 2020. Vol. 5, № 3, 4. P. 88–92.
23. De Coulanges N. D. F. The Ancient City: A Study of the Religion, Laws, and Institutions of Greece and Rome. Courier Corporation. 2012. 416 p.
24. Duque R. B., Rivera R., LeBlanc E. J. The Active Shooter Paradox: Why the rise of Cancel Culture, “Me Too”, ANTIFA and Black Lives Matter... Matters // Aggression and Violent Behavior. 2020. Vol. 60. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1359178920302482?via%3Dihub> (date of access: 15.12.2023).
25. Greenberg J., Pyszczynski T., Solomon S. The causes and consequences of the need for self-esteem: A terror management theory. In R. F. Baumeister (Ed.). Public self and private self. New York: Springer. 1986. P. 189–212.
26. Greenberg J., Pyszczynski T., Solomon S., Rosenblatt A., Veeder M., Kirkland S., Lyon D. Evidence for terror management theory II: The effects of mortality salience on reactions to those who threaten or bolster the cultural worldview // Journal of Personality and Social Psychology. 1990. №. 58. P. 308–318.
27. Habermas J. The Public Sphere: An Encyclopedia Article. Durham: Duke University Press, 1964. P. 49–55.
28. Is Cancel Culture Effective? University of Central Florida : website. URL: <https://www.ucf.edu/pegasus/is-cancel-culture-effective/> (last accessed: 10.01.2024).
29. Karamanoğlu O. K. Ansiklopedik “İzm”ler Sözlüğü. Anahtar Kitaplar 1. Basım. 2007. 224 s.
30. Labrecque L.I., vor dem Esche J., Mathwick C., Novak T.P., and Hofacker C.F. Consumer Power: Evolution in the Digital Age // Journal of interactive marketing. 2013. Vol. 27, № 4. P. 257–269.

31. Legros S., Cislighi B. Mapping the Social-Norms Literature: An Overview of Reviews // *Perspectives on psychological science*. 2020. Vol. 15, № 1. P. 62–80.
32. Maier-Rigaud F. P., Martinsson P., Staffiero G. Ostracism and the provision of a public good: experimental evidence // *Journal of Economic Behavior & Organization*. 2010. Vol. 73, № 3. P. 387–395.
33. Malkopoulou A. Ostracism and democratic self-defense in Athens // *Constellations*. 2017. Vol. 24, № 4. P. 623–636.
34. Maltomini F. Greek Ostraka: an Overview // *Manuscript Cultures*. 2014. Vol. 5, P. 33–41.
35. Manovich L. *New media from Borges to HTML. Exploring Media Discourse*, London: Arnold. 2003. 29 p.
36. Mueller T.S. Blame, then shame? Psychological predictors in cancel culture behavior // *The Social Science Journal*. 2021. P. 1–14.
37. Myoshi K. Depression associated with physical illness // *Japanese Medical Association Journal*. 2001. № 44. P. 279–282.
38. Palmer K. *Kancelkulture: An Analysis of Cancel Culture and Social Media Activism Through the Lens of Minority College Students* // *The College of Wooster: Senior Independent Study Theses*. 2020. № 9177. 62 p.
39. Peterson C., Maier, S. F., Seligman M. E. P. *Learned helplessness: A theory for the age of personal control*. New York: Oxford University Press, 1993. 359 p.
40. Raubitschek A. E. The origin of ostracism // *American Journal of Archaeology*. 1951. Vol. 55, № 3. P. 221–229.
41. Seligman M. E. P. *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco: Freeman. 1975. 250 p.
42. Steele C. M. The psychology of self-affirmation: Sustaining the integrity of the self // *Advances in experimental social psychology*. 1988. Vol. 21, P. 261–302.
- Tacchi J. ‘When and how does voice matter? And how do we know?’ In (Eds.)
43. Tesser A. Toward a self-evaluation maintenance model of social behavior // *Advances in experimental social psychology*. 1988. Vol. 21, P. 181–227.

44. Tufte T. and Hemer O. Voice & Matter: Contemporary Challenges in Communication for Development. Gothenburg: Nordicom Publications. 2016. P. 117–128.
45. Williams K. D. Ostracism // Annual Review of Psychology. 2007. Vol. 58, P. 425– 452.

Додаток А

Коментарі під публікаціями про випадки скасування в релігійній сфері

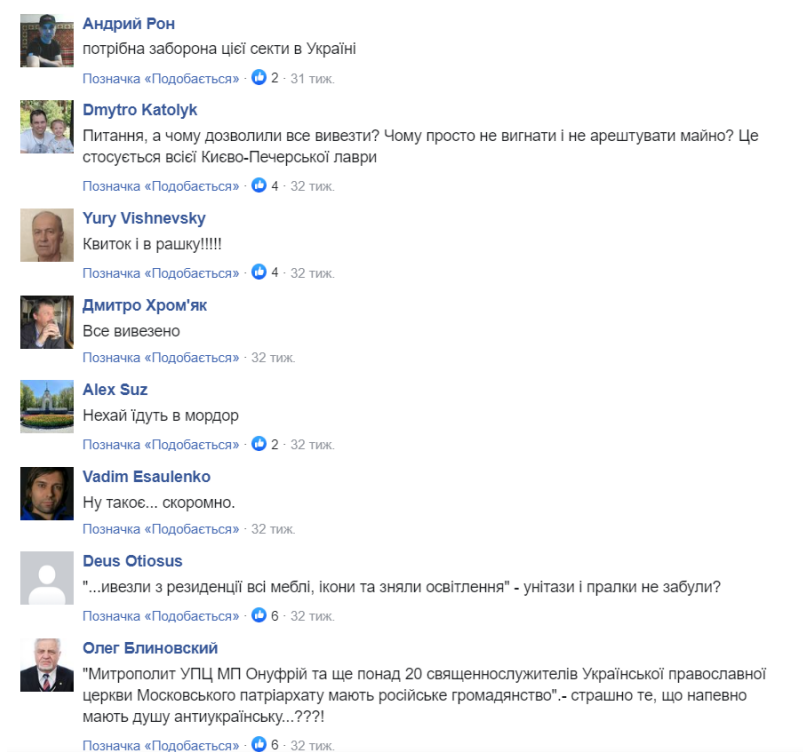

Рисунок 3.1 Коментарі під публікацією про колишню резиденцію Онуфрія

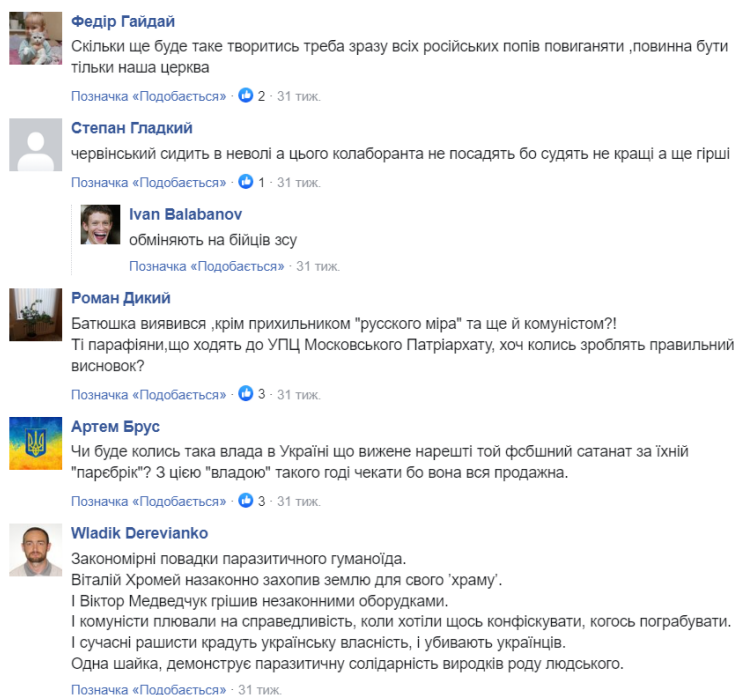

Рисунок 3.2 Коментарі під публікацією про оголошення підозри Віталію Хромею

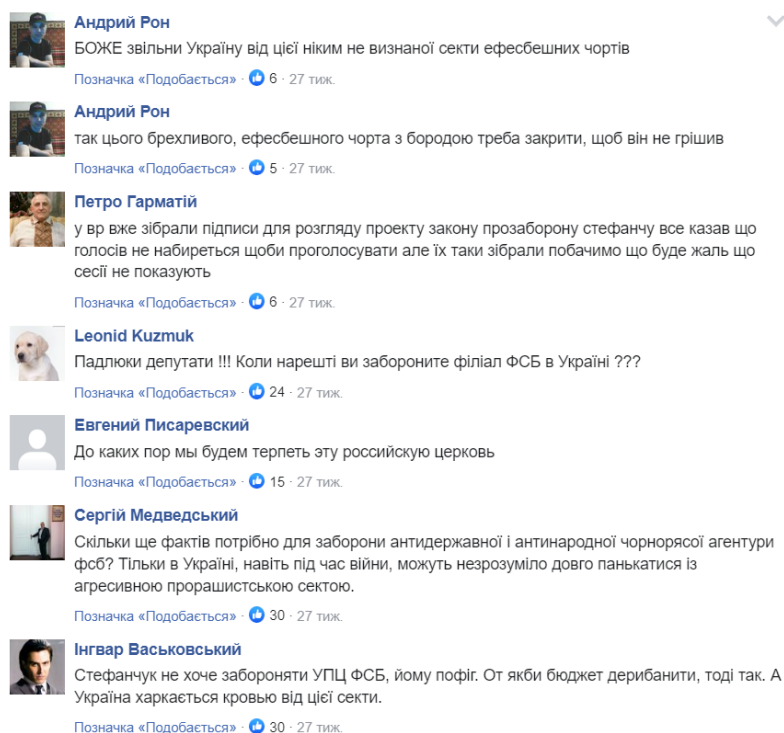

Рисунок 3.3 Коментарі під публікацією про черкаського священнослужителя

Рисунок 3.4 Коментарі під публікацією про митрополита Сумської єпархії

Рисунок 3.5 Реакція українців на новину про ув'язнення священнослужителя на Сумщині

Додаток Б

Коментарі під публікаціями про випадки скасування в економічній сфері

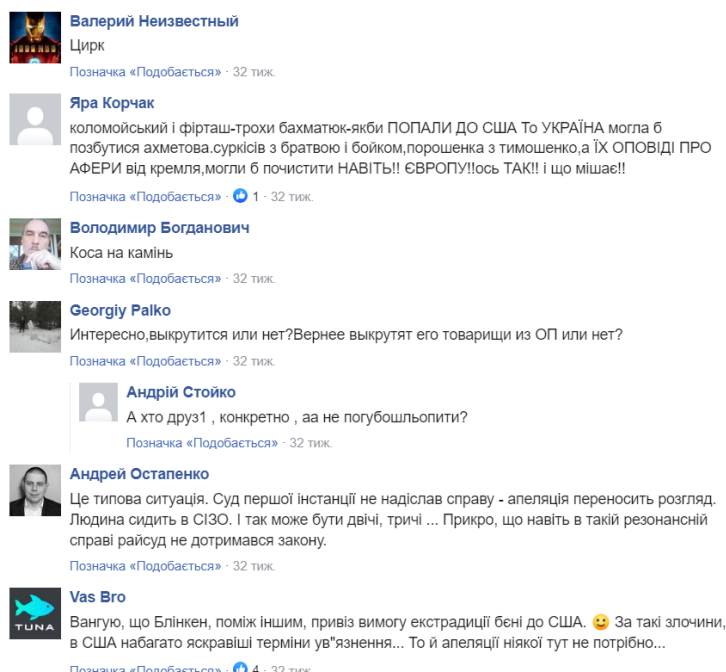

Рисунок 3.6 Коментарі про справу Ігоря Коломойського

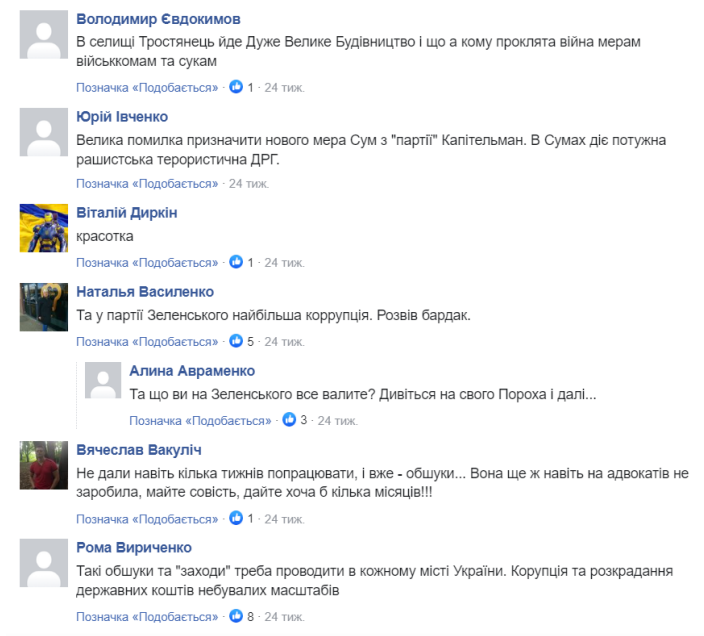

Рисунок 3.7 Коментарі під публікацією про обшуки у виконувачки обов'язків мера Сум

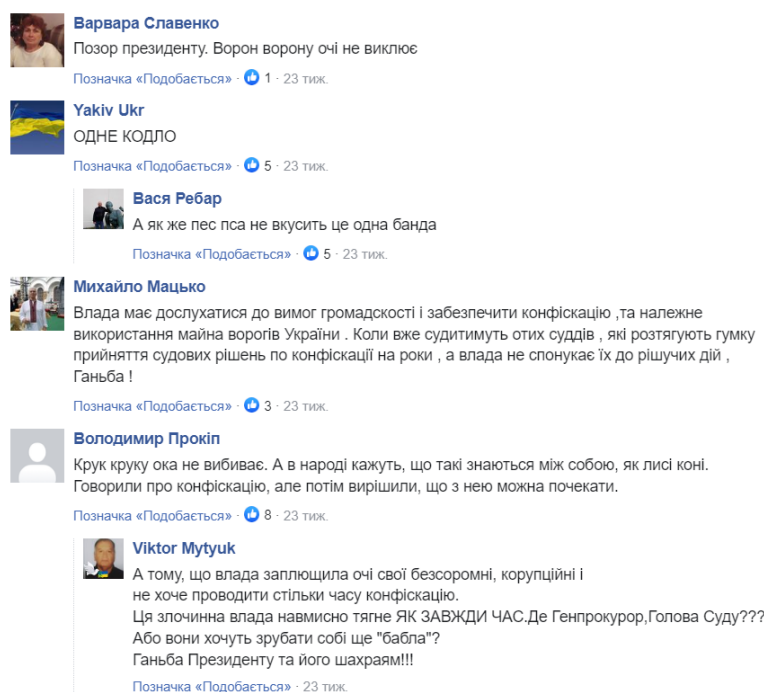

Рисунок 3.8 Коментарі під публікацією про Віктора Медведчука та Оксану Марченко

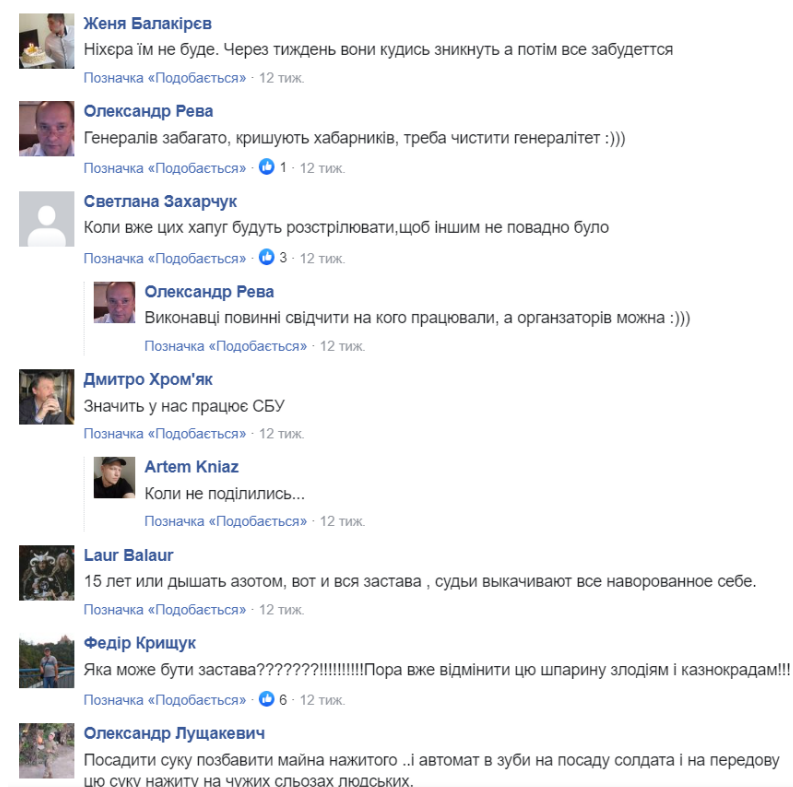

Рисунок 3.9 Коментарі під публікацією про привласнення державних коштів

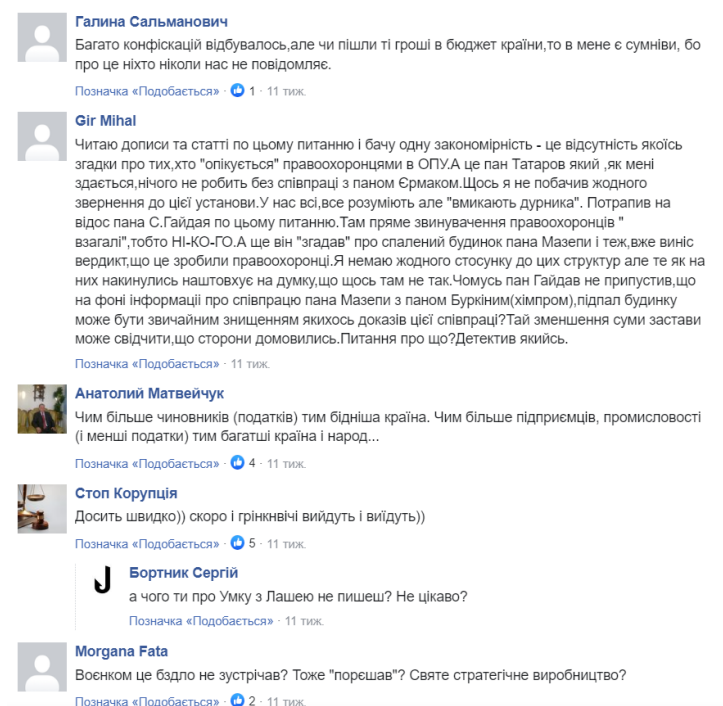

Рисунок 3.10 Коментарі під публікацією про звільнення Ігоря Мазепи

Рисунок 3.11 Коментарі під публікацією про розкрадання 1,5 млрд грн на закупівлі снарядів

- **Вячеслав Вячеслав**
 Прошу осветить что будет дальше????
 Позначка «Подобається» · 13 тиж.
- **Andrei Chumachenko**
 Ось вам і налоги і гроші для ЗСУ знайшлись. І не бігайте по закордонах. В Україні таких гнид дуже багато.
 Позначка «Подобається» · 3 · 13 тиж.
- **Emiliya Kogut**
 В хамів нема межі жадності..... все їм мало. Боже дай їм розуму.
 Позначка «Подобається» · 2 · 13 тиж.
- **Саша Бурин**
 Високооплачувана державою правоохоронна система буде роками вести слідство, так звані експертизи роками, потім Високооплачуваний державою корумпований суддя ударить молоточком і іменем України закриє справу. В Україні поки що ні один високопоставлений хабарник не отримав заслуженого вироку.
 Позначка «Подобається» · 8 · 13 тиж.
- **Leonid Kuzmuk**
 Буде цікаво, коли вони залишаться голими !!!
 Позначка «Подобається» · 1 · 13 тиж.
- **Стоп Корупція**
 Ціплят по осені рахують, побачимо чим все скінчиться
 Позначка «Подобається» · 9 · 13 тиж.
- **Ruslan Tsyvinski**
 Сподіваємось ,що усе це швидко трансформується у необхідну допомогу ЗСУ.
 Позначка «Подобається» · 6 · 13 тиж.

Рисунок 3.12 Коментарі під публікацією про Гринкевичів

Додаток В

Коментарі під публікаціями про випадки скасування в політичній сфері

- **Геннадий Бондаренко**
Неплохо бы было узнать у Ольги Айвазовской, эксперта по всем вопросам из "Опоры", как она относится к аресту Шуфрича. Почему? Да потому что именно О. Айвазовская работала в предвыборном штабе Нестора Ивановича на выборах народных депутатов 2002г. Тогда, если помните, Шуфрич победил и стал народным депутатом благодаря массовому подкупу избирателей в г.Черкасы.
Позначка «Подобається» · 30 тиж.
- **Михайло Мацько**
Нарешті ! Недобитий словоблуд і грабіжник у клітці - без викупу . Згадайте і скважини , і ліси , і маєтки , і син _ авторозбишака , А поправки до Закону про ДЕРЖАВНУ МОВУ і словоблуд Шуфрича, на пару з Немченком і ШУРМОЮ , з метою ЗНИЩЕННЯ ЗАКОНУ ..А фальш у багаточисленних виступах на телеканалах по - езопівському . І проекти розшматування України та сприяння нападу.ворога . Заслугує довічного, з конфіскацією нажитого "непосільним " трудом , з "прайдом" і кодлом .
Позначка «Подобається» · 4 · 30 тиж.
- **Игорь Усенко**
Ну от тепер Угорщина знов буде блокувати все що стосується України і захищати свого вірогідданного шмуфлича (чи як там його)
Позначка «Подобається» · 1 · 30 тиж.
- **Сергій Острорухов**
Судити є за що. За ліси, за схеми і т.д. А держзрада на підставі кітеля армії СРСР, так це херня повна. Норм адвокат від цих доказів нічого не залишить
Позначка «Подобається» · 1 · 30 тиж.
- **Mihail Nerubaschenko**
При всій, м'яко кажучи, неповазі до шуфрича, в нього знайшли - антикваріат. А де серйозні докази ? 30 років робив зраду і шкоду Україні.
Позначка «Подобається» · 4 · 30 тиж.

Рисунок 3.13 Коментарі під публікацією про справу Нестора Шуфрича

- **Юлія Пекарук**
СБУ працює, це ж не при гниді порошенку, що тоді СБУ "кришувало" регіоналів і медведчуківцям...
Позначка «Подобається» · 1 · 27 тиж.
- **Валерий Черкашин**
СБУ, респект! Надо продолжать,этих гадов в стране ещё полно.Вам работы лет на 10 а то и больше.
Позначка «Подобається» · 3 · 27 тиж.
- **Мирон Петриняк**
Не бійтесь,про злочинців заявляйте в СБУ.
Позначка «Подобається» · 2 · 27 тиж.
- **Мирон Петриняк**
Усе повертається...Злому повертається його зло,а доброму-його доброта. Щира вдячність СБУ !
Позначка «Подобається» · 1 · 27 тиж.
- **Мирон Петриняк**
Нечисть України-розстріляти. Їхні однолітки на війні а вони грабують власний народ.
Позначка «Подобається» · 2 · 27 тиж.

Рисунок 3.14 Коментарі під публікацією про справу кума Медведчука

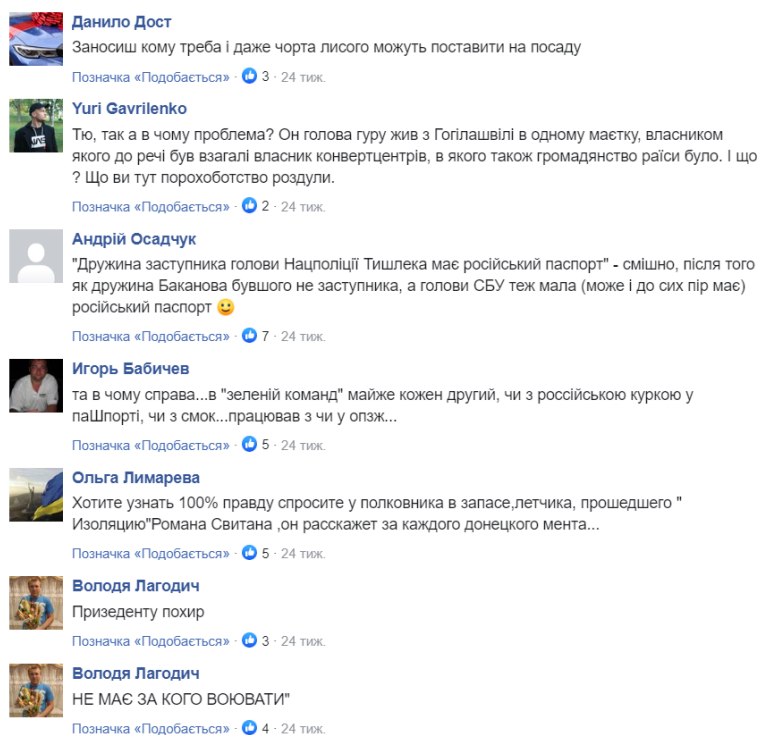

Рисунок 3.15 Коментарі під публікацією про російське громадянство дружини заступника голови Нацполіції Дмитра Тишлека

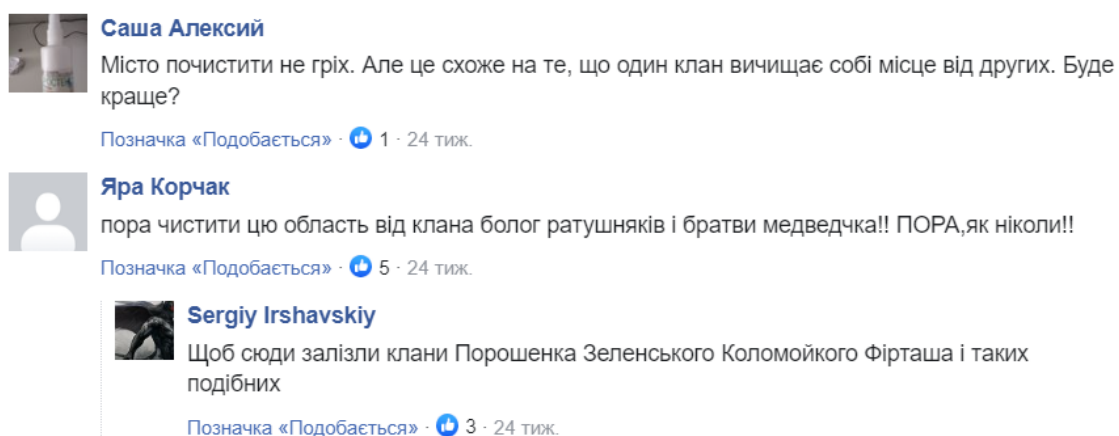

Рисунок 3.16 Коментарі під публікацією про обшуки у мера Ужгорода

- **Volodimir Ostapchuk**
 Прохання до хлопців, які перебувають за кордоном на реабілітації/протезуванні/лікуванні, як зустрінете хтось цього ... емммм..... персонажа, вивихніть будьласочка йому ці два пальці.
 Позначка «Подобається» · 3 · 9 тиж.
- **Константин Волков**
 Ось де справжній клоун, шут гороховий. Він на все готовий, і раком встати, і мати рідну продати. І від іудіних 30 сребреників він теж не відмовиться.
 Але все одно... Все просцит, все проебе... На користь йому нічого не піде.
 Позначка «Подобається» · 2 · 9 тиж.
- **Богдан Ворона**
 Чому дозволили цьому засранцю виїхати з України у воєнний час, хто за це відповідь, і не тільки за цього негідника????
 Позначка «Подобається» · 3 · 9 тиж.
- **Данило Дост**
 Дисант монако коли будуть множити на 0?
 Позначка «Подобається» · 9 тиж.
- **Yaryna Kovalska**
 Якщо арестовіч приєднався до батальйону Монако то зрозумілі його зв'язки і замовники.
 Позначка «Подобається» · 3 · 9 тиж.
- **Yaryna Kovalska**
 Цей "підполковник, розвідник, льотчик, психолог" і т.п., та просто балабол, вміючий красномовно вішати лапшу на вуха, популярний лише у мамок аднаночек, котрим такі ж арестовічі, навішали лапшу, вимахали, покористувалися, намахали дітей та покинули, залишивши з байстрюками проблемами. Оце і вся суть цих арестовічей та інших ...ковічей. Вже одинковіч на паРаші на золотому унітазі добивається до белкі. І цей хай не думає, що ми без его прекранава і непавиарімава згинемо. Ні, згинуть наші воріженьки...
 Позначка «Подобається» · 5 · 9 тиж.

Рисунок 3.17 Коментарі під публікацією про Арестовича в Монако

Додаток Г

Коментарі під публікаціями про випадки скасування в культурній сфері

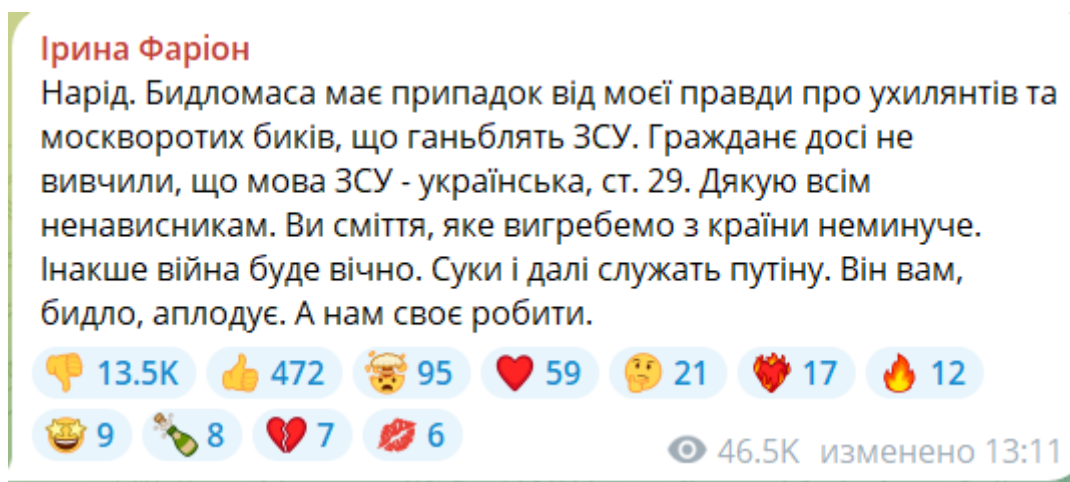

Рисунок 3.18 Реакція Ірини Фаріон на хейт в свою сторону

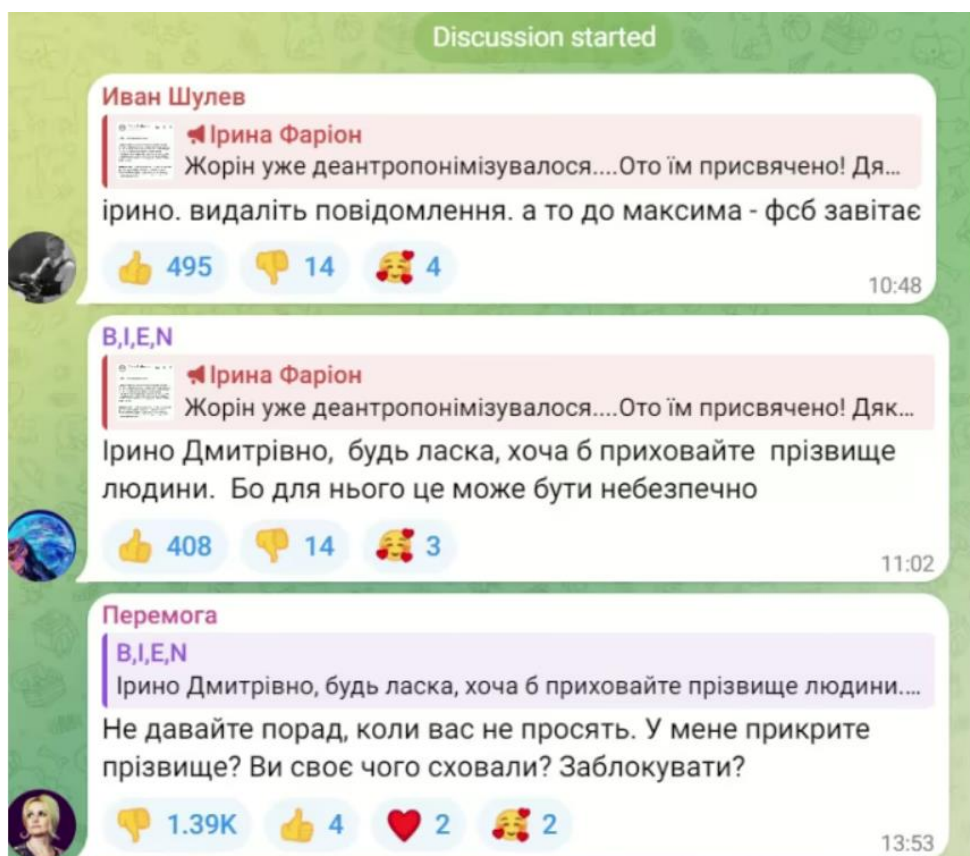

Рисунок 3.19 Реакція аудиторії Ірини Фаріон на допис про студента з Криму

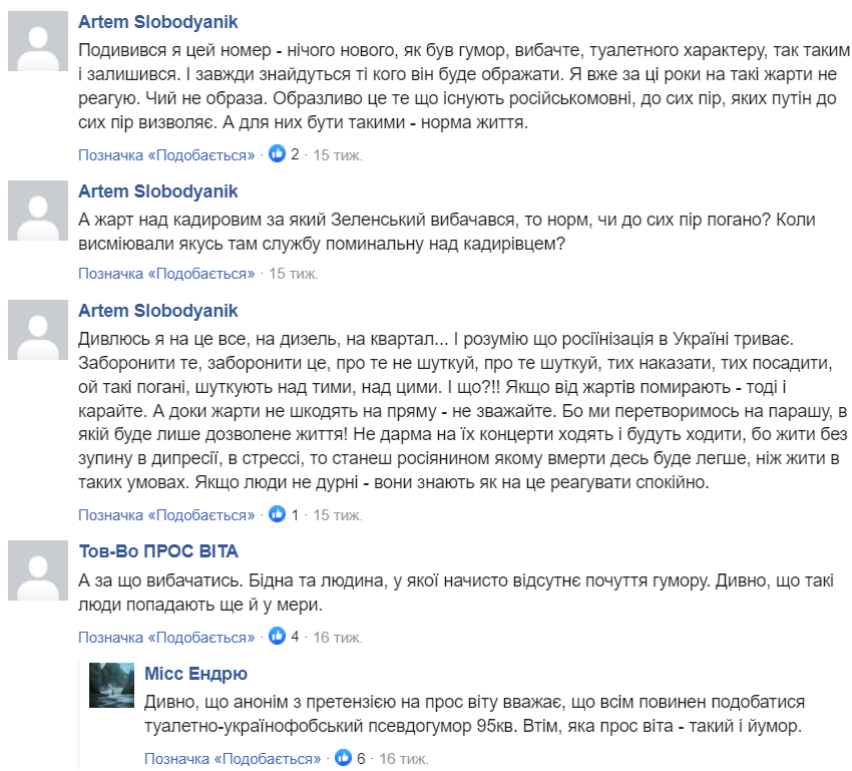

Рисунок 3.20 Коментарі під публікацією про скандал довкола «Кварталу 95»

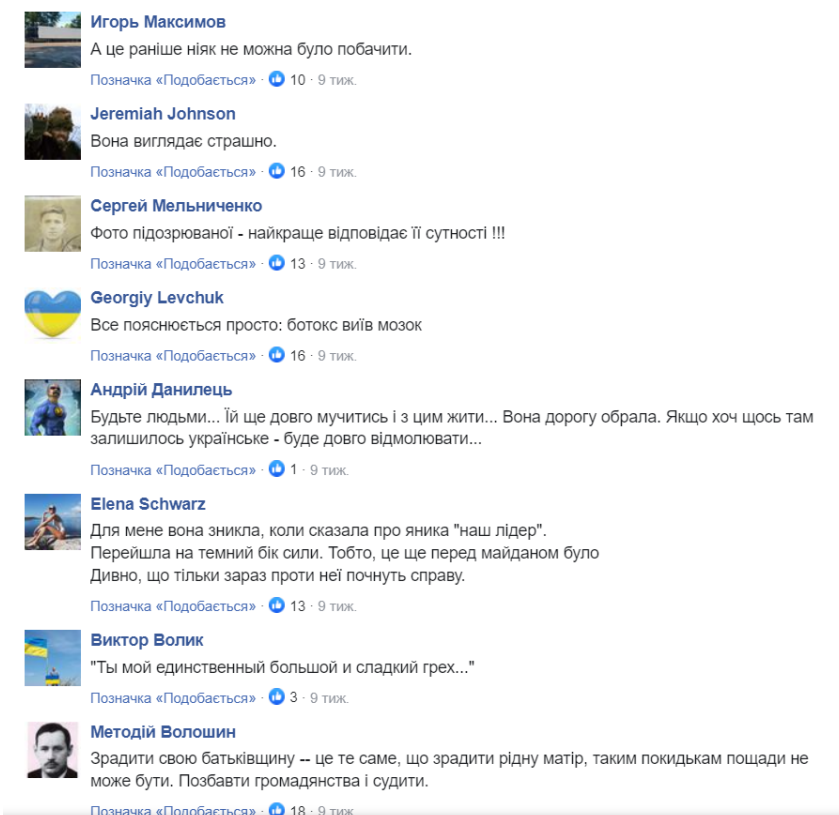
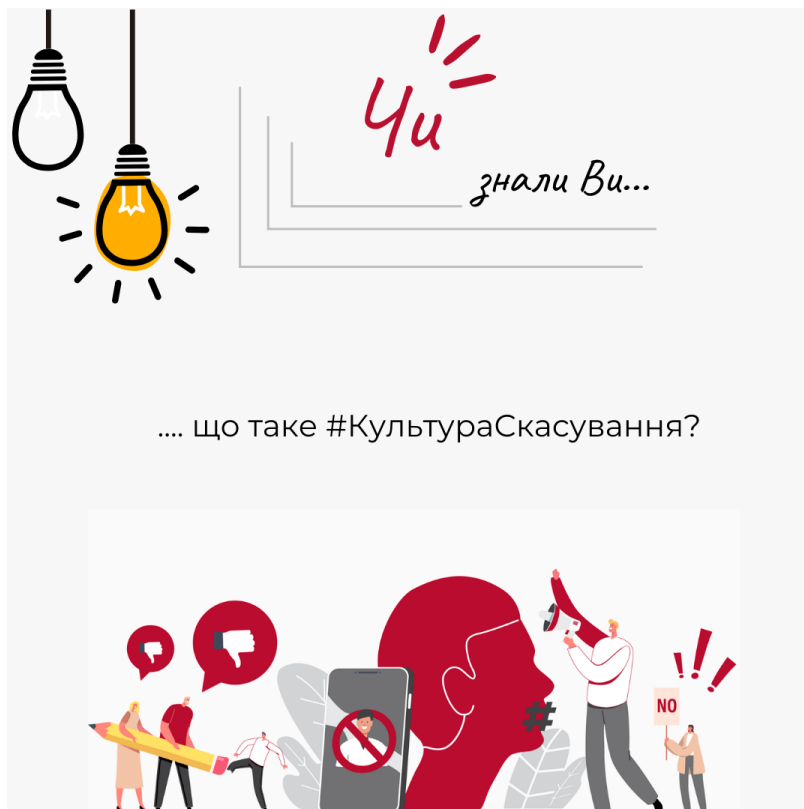

Рисунок 3.21 Коментарі під публікацією про оголошення підозри Таїсії Повалій

Додаток Д

Приклад публікації для мережі Instagram для підвищення поінформованості
молоді про явище культури скасування

📌 #КультураСкасування

🔴 Останнім часом ми все частіше чуємо про культуру скасування (#CancelCulture). Це явище стало справжньою силою в сучасному світі, але що воно означає для нас? Давайте розглянемо це детальніше.

Що таке культура скасування?

Культура скасування — це практика публічного бойкоту або засудження особи чи організації за їхні дії або висловлювання, які вважаються неприйнятними або образливими.

📌 Плюси:

- Допомагає притягнути до відповідальності тих осіб, чия поведінка є неприйнятною.
- Сприяє змінам у суспільстві, висуваючи важливі питання на порядок денний.

📌 Мінуси:

- Може перетворитися на форму онлайн-мобінгу, що негативно впливає на психічне здоров'я.
- Не завжди базується на об'єктивних фактах, що може призвести до несправедливих звинувачень.
- часто не залишає місця для вибачення та виправлення помилок.

Ваші думки?

🔍 Що ви думаєте про культуру скасування? Чи вважаєте ви її необхідною для суспільства? Поділіться своїми думками в коментарях!

#культураСкасування #соціальнаВідповідальність

#соціальнаСправедливість

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота за темою «Чинники скасування публічної особи українським суспільством в умовах повномасштабної війни в Україні» присвячена аналізу випадків скасування публічних осіб під час війни, що допоможе зробити вагомий внесок у розуміння цього складного та актуального явища, що формує наше сучасне інформаційне суспільство.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є практика скасування публічної особи як сучасна форма суспільного ostracismu. Предметом роботи виступають особливості скасування публічної особи українським суспільством в умовах повномасштабної війни в Україні. Мета дипломної роботи – охарактеризувати чинники скасування публічної особи українським суспільством в умовах повномасштабної війни в Україні.

Аналіз використаних джерел дозволив: проаналізувати історію виникнення та розвитку культури скасування; описати позитивні та негативні аспекти практики скасування в сучасному світі; дослідити специфіку скасування в Україні та реакцію різних груп та інститутів на висловлювання та вчинки публічних осіб.

Для аналізу впливу повномасштабного вторгнення на механізм скасування публічних вітчизняних осіб було обрано та досліджено публікації двох українських Інтернет-видань: «Українська правда» та «ТСН». В роботі було використано кількісний аналіз (визначення кількості публікацій про випадки скасування із різних сфер діяльності у виданнях) та якісний аналіз (традиційний аналіз документів, а саме змісту публікацій та коментарів користувачів, які розміщувалися в Інтернет-виданнях). На основі отриманих результатів були сформовані рекомендації щодо розвитку культури скасування в Україні.

Ключові слова: культура скасування, публічна особа, повномасштабне вторгнення, Інтернет-видання, публікація.

ABSTRACT

The thesis on “Factors of cancellation of the public figure by the Ukrainian society in the context of full-scale war in Ukraine” is dedicated to the analysis of cases of cancellation of public figures during the war, which will help to make a significant contribution to the understanding of this complex and relevant phenomenon that shapes our modern information society.

The object of the qualification paper is the practice of cancellation of the public figure as a modern form of public ostracism. The subject of the paper is the peculiarities of the cancellation of the public figure by Ukrainian society in the context of a full-scale war in Ukraine. The purpose of the thesis is to characterize the factors of cancellation of a public figure by Ukrainian society in the context of a full-scale war in Ukraine.

The analysis of the sources allowed to: analyze the history of the emergence and development of the culture of cancellation; describe the positive and negative aspects of the practice of cancellation in the modern world; study the specifics of cancellation in Ukraine and the reaction of various groups and institutions to the statements and actions of public figures.

To analyze the impact of the full-scale invasion on the mechanism of cancellation of Ukrainian public figures, the publications of two Ukrainian online media were selected and studied: “Ukrayinska Pravda” and “TSN”. The work used quantitative analysis (determining the number of publications about cases of cancellation in various fields of activity in the media) and qualitative analysis (traditional analysis of documents, namely the content of publications and user comments posted in online media). On the basis of the results obtained, recommendations for the development of a culture of cancellation in Ukraine were formulated.

Keywords: cancel culture, public figure, full-scale invasion, online media, publication.